B 373/5

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM ÉRTESITŐJE

B 373/5
13590

AZ 1916–1917. ISKOLAI ÉVRŐL

SZERKESZTETTE

Dr. PRUZSINSZKY JÁNOS

KIRÁLYI IGAZGATÓ

816

BUDAPEST

1917

VÁROSI KÖNYVTÁR
BUDAPEST ❀ KÖZPONT
B 373/5
KÜLÖN GYŰJTEMÉNY
CSAK KÜLÖN ENGEDÉLYLYEL ADHATÓ KI
Ferenc József.
Főgimnázium.
1916/17
BUDAPEST SZÉKES FŐVÁROS

BUDAPEST
SZÉKES-
FŐVÁROS

BEIRATKOZVA
1963

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM ÉRTESITŐJE

AZ 1916–1917. ISKOLAI ÉVRŐL

SZERKESZTETTE

Dr. PRUZSINSZKY JÁNOS

KIRÁLYI IGAZGATÓ

BUDAPEST

1917

1976

1985

B 3731/5

13590

VÁROSI NYILVÁNOS KÖNYVTÁR BUDAPEST

FRANKLIN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

A Budapesti Közlöny 1916 november 22.-i jelentése:

†

Ő császári és apostoli királyi Felsége

ELSŐ FERENCZ JÓZSEF

ma, 1916. évi november hó 21-én, este 9 órakor a schönbrunni kastélyban, az Urban csendesen elszenderült.

Egy nagy ember és egy nagy király hunyta le szemét örök álomra 1916 november 21-én.

Életéhez s uralkodása kezdeteihez illő, hatalmas és méltó volt az utolsó időszak, az 1914. 1915. és 1916. évek eseménysorozata, s a végső pillanat. Forrongott a világ, midőn mint tizennyolc éves ifjú egyik trónjára lépett; midőn nyolcvanhat éves aggként elköltözött az élők sorából, az emberiség történelmének egy másik, mindenek között legnagyobb válságfolyamatát élte. Küzdelmek és szenvedések láncolata volt élete, itt-ott a siker és öröm közbefonódásával; utolsó évei milliók végtelen megpróbáltatásai és szenvedései közepett folytak le, mialatt még egyszer átélt mindent. A végső pillanat királyi volt külsőségeiben : ágyúzengés, világrengés, diadal örömujjongása hangzott egy legfőbb Hadúr halálos ágya körül; meghatóan egyszerű emberi a maga mivoltában : egy munkás, fáradt, törődött aggastyán az Úrban csendesen elszenderült.

Megilletődött a világ mai, megkeményedett nemzedéke s megrendült az apostoli királyával közel ötven éven át belső egyetértésben, kölcsönös bizalomban, egyesült erővel dolgozó magyar nemzet, tudva, hogy két emberöltő legnagyobb, szinte hasonlíthatatlan történeti egyénisége s a magyar nemzetnek egyik legnagyobb uralkodója szállott vele sírba.

Első Ferencz József király élete művének és világtörténeti hivatásának már a kortársak történeti tudata egy hatalmas, a XIX. század eleji reakcionárius és a XX. század eleji démokratikus irányzat alkotta keretben elhelyezkedő, erélyes jellemű, értékes alapgondolatú és páratlan sikertől koronázott kettős alkotást jelöl ki: a

dualizmus megteremtését a monarchián belül — ennek magyar nemzeti szempontból az 1867-es kiegyezés a legjelentősebb mozzanata —, s a szövetségkötéseket, a világbéke szolgálatában, kifelé. E mű legjellemzőbb vonásának egyhangúan a multtal való szakítást s életerős, új alapok lerakását tekintik. Alapgondolataiul pedig egy mély itéletű államférfi ezeket állapítja meg : a trón biztosságának föltétele a népek szabadsága s az alkotmányosság ; a nagyhatalmi külsőpolitika indítékai az országok és nemzetek érdeke, nem dinasztikus szempontok; a nagyhatalmi állás egyik feltétele a teljes magyar szuverénitás; a nagyhatalmi külsőpolitika csak békés lehet. Végül a sikert a kettős monarchia mindkét felének, de különösen Magyarországnak 1867 óta megindult szembeötlő, jelentékeny emelkedése, a nemzeti erők megújhodása és fejlődése nyilvánvalóan bizonyította s az 1914 óta folyó, kint és bent dicsőséggel vívott küzdelem, mint próba, végleg igazolta. Uralkodásának félszázada az ezeréves mult fényes időszakai mellett is érték és jelentőség tekintetében megkülönböztetett helyet érdemel s maga az államfő méltán iktatható Magyarországnak szívben és lélekben nagy királyai közé.

Valamint e belső- és külsőpolitikai vonatkozásaiban mérhetetlen hatású mű, akként uralkodásának egész folyama egy rendkívüli, erős személyiség megnyilatkozása volt: egy, a kor követelményeit mindenkor felfogó s ahhoz alkalmazkodó, a célokat és összefüggéseket mindenkor meglátó nagy értelemé, egy megtisztult, nagy élettapasztalatokból merítő, mély fejedelmi bölcsességé. Csodás tulajdonságok összetétele volt egyébként is e fejedelmi egyéniség. Hozzá közel állottak tanúsága szerint egyformán a felség s az államérdek megtestesülése, föltétlen hódolatot teremteni tudó s minden külsőséget megkövetelő Felséges Úr s az államnak első, magát teljesen a közérdeknek alárendelő, maga irányában igénytelen, egyszerű munkása egy személyben. Ragyogó egyéni tulajdonságai érzelmi finomságokban s értelmiekben egyaránt nyilatkoztak, de koronájukat nyerték el a világ folyására ki-

ható akaratnyilvánításaiban: mindenek fölött álló munkásságában, mely egyformán nagy volt benne mint rendesség, pontosság, szorgalom, kitartás és munkabírás, valamint kötelességérzetében, melyet ritka önfegyelmezéssel, önmegtagadással és önfeláldozással teljesített. A lelki nagyság ily mértéke tette őt képessé emberi és uralkodói sorsa tömérdek tragikus változásainak, szenvedéseinek és megpróbáltatásainak elviselésére s szerezte meg számára országainak hódolatát, ragaszkodását, bizalmát és szeretetét s az egész világ tiszteletét, mely a történelem évkönyveiben páratlanul álló módon övezte nemes alakját.

A magyar nemzet, amely elsőnek érezte békés szándékainak s nagy művének áldásait, megkülönböztetett hűséggel viszonozta királyi hajlandóságát. Éltében s holtában legnagyobbjai közé sorozta s örök, dicső emlékezetét nemcsak története és törvénye lapjain helyezte el, hanem a mai nemzedék szívében hordozza s áldva adja tovább élő hagyományként utódainak.

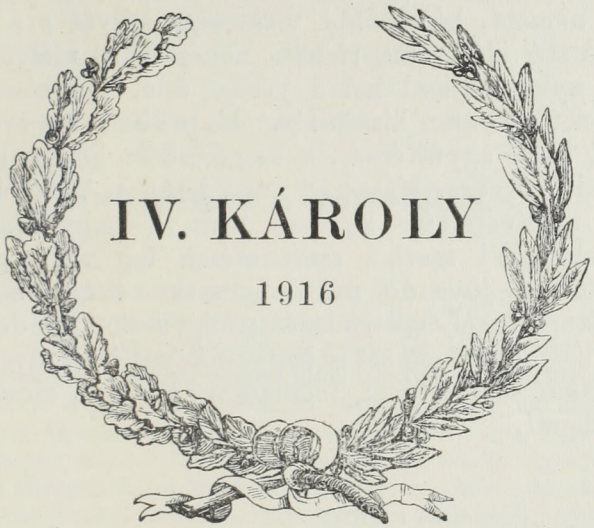

Egy hónappal Első Ferencz József sírbatétele után, 1916 december 30-án új vállra omlott Szent István palástja, új főn nyugodott Szent István koronája, kihirdettetett a koronázási hitlevél, elhangzott a királyi eskü Buda várában: Magyarország az új évbe egy ifjú apostoli király fényes auspiciumai mellett lépett át.

A nemzet kezdettől fogva egybeforrott ifjú uralkodójával: álomszerű ünnepélyes pillanatok voltak, midőn mint ifjú királyi herceg fenséges hitvesével az itthoniak körében megjelent; kint, a kemény férfimunka rettenetességei között pedig százezrek érintkeztek vele évek óta, küzdve parancsszavára nehéz, diadalmas napokon s érezve közvetlen, szíves, emberi jóságát. 1916 december 30-a egy gyönyörű sorozat legragyogóbb pillanata volt. A nemzet azóta is folyvást érzi az uralkodó-pár szíve melegét, mely együtt dobban a nemzettel megrázó szerencsétlenségek pillanataiban s a jövő nemzedékért való szeretetteljes gondoskodásban.

E viszony, melynek mását századok óta nem ismeri a magyar történelem, a legszebb reménységek útját tárja föl. A nemzet, bár előbbi vesztesége súlyát s a komor, nyomasztó idők emberfeletti nehézségeit mélyen érezi, tiszta nyugalommal halad jövője felé, a korona pedig a nemzet korlátlan bizalmában kiapadhatatlan erőforrást bír. E belső együttérzés, a megdicsőült király legszebb érzelmi öröksége, biztosság arra, hogy a világ új rendjének megteremtése kint és bent a nagy idők nagy követelményei szerint szerencsésen fog végbemenni s hogy az a jövendő mű a nemzet életét boldoggá, IV. Károly király uralkodását pedig, amint minden népe, maga a magyar nemzet is hagyományos hűségével s szívből fakadó szeretetével, hódolatával kívánja, dicsőségessé fogja tenni.

HANGMÉRÉS A HÁBORÚBAN.

Ahogy tudom, már a hadbavonult dr. Zemplén Győző, a kedves egyéniségű, kiváló tudású műegyetemi tanár, felismerte éleslátásával, hogy miként tehetjük az ellenség ágyúját saját hangjával önmagának árulójává, sőt ez alapon mint megfigyelő tüzérfőhadnagy több esetben meglepő pontossággal határozta meg az ellenséges ágyú helyét az olasz fronton, ahol mindnyájunk igaz fájdalmára és a tudomány mérhetetlen kárára hősi halál vetett véget az idegenben is elismert fiatal tudós sokat igérő munkás életének. Kegyelettel emlékezem meg róla, hisz gyorsan emelkedő pályájának kezdetén ő is volt intézetünk ösztöndíjas gyakorló tanára.

Ami dr. Zemplén Győzőnek a harctéren is fizikai problemákat kutató lelkét megragadta, az ma már a hadseregnek széles alapokon kifejlesztett, értékes intézménye lett. A hadvezetőség úgy Németországban, mint *a mi kettős monarchiánkban*, nagy gonddal képeztet ki különálló csapatokat a hang utján való felderítésre, az úgynevezett hangmérésre (Schallmessen).

A hangmérésnek az a célja a háborúban, hogy általa a távolban (4—12 km) felállított és fedezékekkel rendszerint jól elrejtett ellenséges ágyú helyét meghatározzuk és ezzel saját tüzérségünknek lehetőleg pontos utasítást adhassunk az ellenséges ágyú belövéséhez.

A hangmérés eljárása pedig általánosságban véve abban áll, hogy megfigyelők, több, egymástól távolabb fekvő ponton elhelyezkedve, észlelik azt az időpontot, amelyben meghallják valamely távol eső, szemmel nem látható hangforrás hangját, pl. háborúban az ellenséges ágyú dörrenését ; ez időpontokból azután megállapítják, hogy a hangforrás hangja hány másodperccel érkezett később egyik és másik észlelőhelyre. Az így talált időkülönbségekből és az észlelési helyeknek ismeretes egymástól való távolságaiból, az úgynevezett alaptávolságokból (bázisok), térképen való szerkesztéssel megkaphatjuk az illető hangforrásnak, pl. az ellenséges ágyúnak a helyét.

A következőkben a hangmérés ismertetésénél csak arra az egyszerűbb esetre terjeszkedem ki, amidőn a terep sík felület,

leginkább vízszintes sík, amidőn tehát az ellenséges ágyú és az észlelők egyazon síkban foglalnak helyet. E megszorításon belül azután először azt az egyszerű esetet tárgyalom, amidőn a megfigyelés szélcsendben megy végbe, másodszor pedig kiterjeszkedem arra a kissé bonyolultabb esetre, amidőn a hangmérést olyan szélben végzik, amelyről egyszerűsítés szempontjából feltételezzük, hogy iránya és erőssége ugyanolyan a terep figyelembe vett részének minden pontja felett.

A hangmérésnek így tervezett tárgyalását még azzal is korlátozom, hogy nem terjeszkedem ki a hadseregnél e célból használt berendezéseknek és eszközöknek (telefon kapcsolások, időkülönbségeket pontosan mutató óraszerkezet, hiperbolák szerkesztésére szolgáló rajzeszköz, ugynevezett hiperbolakörző) leírására, ismertetésére, egyrészt a rendelkezésemre álló hely szűk kerete miatt, másrészt főképpen azért, mert a hadvezetőségnek a mai háborús időben nagyon is érthető, sőt kívánatos zárkózottsága miatt nem volt alkalmam azokat megismerni, de ha még sikerült volna is ezt elérnem, nem tartottam volna magamat feljogosítottnak azok közlésére.

Ezuttal tehát az említett korlátok közt mozgó hangmérésnek pusztán csak elméletét ismertetem egyszerűbb, könnyen követhető meggondolások alapján, mellőzve annak kissé bonyolultabb természetű matematikai tárgyalását. Célszerűnek tartom azonban, hogy előre bocsássam azokat a fizikai és geometriai igazságokat, amelyek a hangmérés mibenlétének átértéséhez feltétlenül szükségesek. Ilyen igazságok :

1. A fizika köréből.

A hangforrás rezgései átterjednek minden lehető irányban, egyenesek mentén, a hangforrást körülvevő levegőre, olyan módon, hogy azok a levegő-részecskék, melyek a hangforrástól távolabb és távolabb vannak, egyre később és később jönnek rezgésbe. Ez az oka annak, hogy mennél távolabb állunk a hangforrástól, annál később halljuk annak hangját. Ilyenféle jelenséget mutat a nyugvó víz felszíne is, ha pl. ujjunk belemártásával egy helyen megzavarjuk a víz egyensúlyi állapotát. Azok a vízrészecskék, amelyek ujjunktól távolabbra vannak a víz felszínén, egymásután később kezdik meg le-felmenő mozgásukat, amiről szembetűnően meggyőződhetünk a víz felszínén úszó parafadarabok utján.

A hangforrásból kiinduló egyeneseket, amelyek mentén a rezgések tovaterjednek, *hangsugarak*nak hívjuk. A rezgés minden egyes hangsugárban egyenlő idők alatt egyenlő hosszú utakon terjed tova, más szóval a hang minden irányban egyenletesen terjed. A hang egy bizonyos közegben való terjedésének sebességét (c) azzal fejezzük ki, hogy a hang az illető közegben hány mé-

ter hosszú utat tesz meg 1 másodperc alatt. Kiváló fizikusok kísérleteiből tudjuk, hogy a hang sebessége 0 C°-ú, száraz levegőben: $c = 330{\cdot}6$ m, ami annyit tesz, hogy a hang ilyen levegőben másodpercenként 330·6 m-nyi utat tesz meg; az az észlelő tehát, aki az elsütött ágyútól 3306 m-re van, 10 másodperccel később hallja az ágyú dörrenését, mint az, aki közvetlen az ágyú mellett áll, feltéve, hogy a levegő 0 C° hőmérsékletű és száraz. Melegebb levegőben a hang gyorsabban terjed. Elméleti úton állapították meg, hogy a hang t C°-ú levegőben való terjedésének sebességét a következő képlet fejezi ki:

$$c = 330{\cdot}6\sqrt{1 + 0{\cdot}00367.t.}$$

E képletből megtudhatjuk, hogy a hőmérséklet milyen mértékben befolyásolja a hangnak levegőben való terjedését. Vegyünk fel szélső eseteket, vagyük pl. t-t először —30 C°-nak, azután pedig + 30 C°-nak, s számítsuk ki mindkét esetre a képlet értékét. Ilyen módon azt találjuk, hogy a hang — 30 C°-os hideg levegőben 313·58 m, + 30 C°-os meleg levegőben pedig 350·18 m sebességgel terjed, tehát 60 C°-os hőmérséklet-emelkedésnek 36·6 m-nyi sebesség-növekedés felel meg, amiből meg arra következtethetünk, hogy a levegő hőmérsékletének 1 C°-kal való emelkedésével, a hang a levegőben átlagosan 36·6 m : 60 = 0·61 m-rel sebesebben terjed, amiről különben meggyőződhetünk, ha 1—1 C°-kal növekedő hőmérsékletekre sorjában kiszámítjuk a képlet értékét. A hang levegőben való sebességét a hőmérsékleten kívül a levegő nedvességének foka is befolyásolja, s az utóbbi tényezőt szintén számításba vehetnők az elméleti fizika megfelelő formulájának felhasználásával. Mivel azonban a levegő nedvességével csak olyan kis mértékben változik a hang sebessége, hogy annak figyelmen kívül hagyása a hangmérés pontosságát mivel sem teszi bizonytalanabbá, mint a lemérésekkel kapcsolatos egyéb elkerülhetlen hibaforrások, ezért gyakorlati szempontból elégségesnek mutatkozik, ha a hangmérésnek úgyszólván alapját képező hangsebesség meghatározásánál pusztán csak a levegő hőmérsékletét vesszük figyelembe. Kész táblázatokból egyszerre leolvashatjuk, hogy egy bizonyos hőmérsékletű levegőben mekkora a hang sebessége.

A hangforrást körülvevő levegőben a tér ama pontjai, amelyekhez egy bizonyos időpontban elérkezik a hangforrás hangja, egy felületbe sorakoznak. Ezt a felületet *hullámfelület*nek hívjuk. A hang egyenes vonalú, egyenletes terjedéséből következik, hogy a hullámfelületek időről-időre növekedő, koncentrikus gömbfelületek, amelyeknek középpontja összeesik a hangforrással. Míg a hangforrás rezgése a térben minden lehető irányban tovaterjed, addig a víz felszínén gerjesztett rezgés csak egy síkban, a víz felszínén, terjed. Ez utóbbi esetben tehát a hullámfelületek helyébe

hullámvonalak, egyre növekedő, koncentrikus körök lépnek, amelyeknek középpontja a gerjesztés helyére esik. Ejtsünk egy követ nyugvó víz felszínére s szépen láthatjuk a bedobás helye körül koncentrikusan növekedni a köralakú hullámvonalat, mely minden pillanatban látni engedi, hogy a centrumban gerjesztett rezgés mely pontokig jutott el a víz felszínén. A hullámgyűrű sugarának másodpercenkénti növekedése megadja a rezgés terjedésének sebességét és így a hullámgyűrű az idővel arányosan növekedik.

Ha a hangmérést, amint már eleve feltételeztük, a terep síkjában végezzük, a hangforrás hangjának csakis ebben a síkban való terjedését kell figyelembe vennünk, ami éppen úgy megy végbe, mint a víz felszínén gerjesztett hullámgyűrű jelensége, ott most a gömbalakú hullámfelületnek meg a terep síkjának metszési köre játssza a víz felületén látható hullámgyűrű szerepét. A víz felületén végbemenő, jól szemlélhető hullámjelenséget éppen azért hoztam szóba, hogy abból könnyű szerrel következtethessünk egyet s mást a hasonló természetű hangjelenség körében.

A hangmérést, amint már említettem, a szél is befolyásolja, tehát ehhez is kell még egynéhány szót fűznöm. A szél a terep felett levő levegő mozgása, amely mozgás a levegő-részecskéknek változatos, néha szeszélyes mozgásaiból tevődik össze. Amidőn szél fúj, a levegő a magasabban fekvő rétegekben rendszerint nagyobb sebességgel vonul tova, e rétegekben a szél erősebb, itt-ott pedig még örvényszerűen is mozoghat.

Ha a rövid időt igénylő méréseket gyengébb szélben végezzük, feltételezhetjük, hogy a levegő e rövid időn belül a legalsó rétegben, amely ezúttal egyedül érdekel minket, egyenes irányban egyenletesen áramlik, mint a víz a nyugodtan folyó széles folyam felső rétegében. A hellyel-közzel jelentkező kisebb eltérések ellenére is föltételezhetjük, hogy a szél a terep minden egyes helyén egyenlő-irányú és egyenlő erős. A szél irányát szélzászlóval, erősségét pedig anemométerrel határozzák meg. A szél erősségének mérésénél nálunk 10 fokozatot különböztetnek meg, amely fokozatokon át a levegő áramlásának sebessége 0-tól egészen $\gamma = 40$ m másodpercenkénti sebességig növekedik. Az öt első fokozatban a levegő sebessége 0—15 m másodpercenkénti sebességig változik. Hangmérést csak az öt első foknak megfelelő erősségű szélben végezhetünk eléggé megbízható eredménnyel.

2. A geometria köréből.

Ha körzővel valamely adott pont körül körvonalat rajzolunk, kitűztük mindazokat a pontokat a rajzpapir síkjában, amelyek az adott ponttól a körző nyílásával egyenlő távolságra vannak.

Ezért mondjuk, hogy *a kör mindazon pontok mértani helye, melyek egy adott ponttól egyenlő távolságra vannak.*

Ha két pontot veszünk fel (1. ábra), A-t és B-t, amelyeknek egymástóli távolsága $AB = D$-vel, s A pont körül tetszőleges r sugarú kört, B pont körül pedig adott d hosszal nagyobb, $r + d$ sugarú kört rajzolunk, e két kör olyan két P és P' pontban metszi egymást, melyek AB egyenesre vonatkoztatva szimmetrikusan fekszenek és abban tűnnek ki a két kör többi pontjai közül, hogy B ponttól az adott d hosszal nagyobb távolságra vannak, mint A-tól. Ha r hosszát változtatjuk, még sok ilyen tulajdonságú

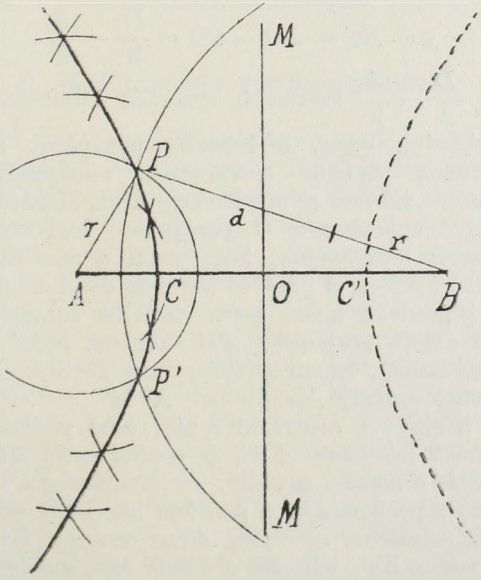

1. ábra.

pont-párt kaphatunk. Az ábrán néhány ilyen pont-pár kitűzésére szolgáló köröknek csak éppen a metszési pontok tájékára eső darabjai vannak kirajzolva. E fajta pontpárok szerkesztésénél azonban r-nek csak olyan értéket adhatunk, amely mellett az A körül rajzolt, r sugarú kör és a B körül rajzolt, $r + d$ sugarú kör metszik vagy legalább is érintik egymást, amely utóbbi esetben a keresett két pont egybeesik AB egyenesnek egy C pontjában. A geometriából tudjuk, hogy e követelményeknek akkor teszünk eleget, ha $r + (r + d) \geqq D$, azaz, ha

$$r \geqq \frac{D}{2} - \frac{d}{2}.$$

Ez utóbbi feltételnek $r = \infty$ bizonyára eleget tesz, ami azt jelenti, hogy a fentemlített tulajdonságot mutató pont-párok minden határon túlmenő távolságban is találhatók. Ugyancsak e feltételnek eleget tevő legkisebb r-érték pedig, amely mellett a két kör érinti egymást, $r = \frac{D}{2} - \frac{d}{2}$. Ez egyenlet szerint a két körnek AB egyenesbe eső C érintési pontját, mely egyedül állva szintén sorakozik a keresett pontpárok közé, úgy találhatjuk meg, hogy AB-távolságot felező O pontból kiindulva, AB egyenes mentén A pont felé megyünk $\frac{d}{2}$ úton, mert ha $AO = \frac{D}{2}$ és $CO = \frac{d}{2}$, akkor

$$r = AC = AO - CO = \frac{D}{2} - \frac{d}{2}.$$

Ha r értékét $\frac{D}{2} - \frac{d}{2}$ legkisebb értékből kiindulva, folytonosságban növeljük a ∞-ig, a keresett pontpárok az 1. ábrán látható folytonos görbébe sorakoznak, amelynek pontjai a végtelenből két, AB-hez szimmetrikus úton közelednek A pont felé, amíg AB egyenesnek C pontjában legközelebb jutnak A-hoz. Könnyen beláthatjuk, hogy azok a pontok pedig, amelyek éppen ellenkezően A ponttól vannak d-vel nagyobb távolságra, mint B ponttól, olyan görbe vonalba sorakoznak, amely a most szerkesztett görbének, AB távolság MM' közép merőlegesére vonatkozólag, éppen szimmetrikus görbéje. Ezt a görbét szaggatott vonal mutatja az ábrán. A két görbét együttesen hiperbolának hívjuk. A *hiperbola* tehát, *ama pontoknak mértani helye, amelyeknek két adott A és B ponttól mért távolságai közti különbség állandó d* hosszal egyenlő. Természetesen a két különálló ágból összetett hiperbolának A ponthoz közelebb eső ága azokat a pontokat tartalmazza, amelyek A-hoz vannak d-vel közelebb, mint B-hez, míg a hiperbolának a másik ága, amely B pont felé esik, azokat a pontokat tartalmazza, amelyek B ponthoz vannak d-vel közelebb, mint A-hoz. A hiperbolánál a következő elnevezéseket használjuk : az adott két pontot (A és B) a *hiperbola gyújtópontjának*, a két gyújtópontot összekötő egyenest (AB) a *hiperbola tengelyének*, a hiperbola két ágának és a tengelynek metszési pontjait (C és C') a hiperbola *csúcspontjainak* s a csúcspontokat összekötő CC' távolságot, mely a mondottak alapján egyenlő az állandó d különbséggel, *nagy tengelyének*, s ennek O középpontját a hiperbola *középpontjának* hívjuk.

Mivel a háromszögben két oldal különbsége kisebb a harmadiknál, két adott gyújtóponthoz csak olyan hiperbolákat szerkeszthetünk, amelyeknél a d állandó különbség kisebb a két gyújtópontnak egymástól való AB távolságánál. Szélső esetek, amidőn $d = 0$, vagy $d = AB$. Ha d értéke közeledik O felé, a hiperbola

két ága mindinkább kiegyenesedve közeledik egymáshoz, míg végre $d = 0$ értéknél a két ág egybeesik a gyújtópontok közötti távolságnak MM' középmerőlegesében. Ha pedig d értéke növekedik, a hiperbola két ága egyre összébblapulva távolodik egymástól, végre d-nek a gyújtópontok egymástól való távolságával (AB) egyenlő, határértékénél a két ág egyenessé lapul a hiperbola tengelyének végtelenbe húzódó két olyan darabjában, melyeket úgy kapunk meg, hogy a tengelyből kihagyjuk a gyújtópontok közé eső AB darabot.

Miután az eddig mondottakban röviden összefoglaltam a hangmérés mibenlétének megértéséhez szükséges tudnivalókat, áttérek magának a hangmérésnek ismertetésére.

I. Hangmérés szélcsendben.

Tegyük fel, hogy az ellenséges ágyú a sík terepnek valamely ismeretlen P pontjába áll, két megfigyelőnk pedig annak A, illetőleg B pontján helyezkedett el, amint a 2. ábra mutatja. A megfigyelőknek az a feladatuk, hogy lehetőleg pontosan megállapítsák azt az időpontot, amelyben az ágyú dörrenését meghallják.

Mivel az ágyú hangja éppen úgy terjed közvetlen a terep felett elterülő levegő-rétegben A és B pontok felé, akárcsak a nyugvó víz felületének egy pontjában gerjesztett hullámgyűrű, egyre növekedve közeledik a vízből pl. A és B pontokban kiálló cölöpökhöz, előre is várhatjuk, hogy az ágyú hangja éppen úgy később érkezik meg az ágyútól A pontnál távolabb fekvő B pontba, amint a folyvást növekedő hullámgyűrű később éri el a hullámgerjesztés helyétől távolabb álló cölöpöt. B helyen észlelt időpont későbbre esik az A helyen észlelt időpontnál. A két időpont különbsége megadja azt a t időt, amennyivel később hallotta meg az észlelő a dörrenést B-ben, mint A-ban, s amennyi idő kellett ahhoz, hogy a hang megtehesse azt a $PB—PA$ úttöbbletet, amennyivel az ágyú távolabb van B-től, mint A-tól. A hangnak t másodperc alatt megtett útját azonban könnyen kiszámíthatjuk, ha a hang c sebességének — amit a hőmérő leolvasása után táblázatból olvashatunk ki — t-szeresét vesszük, tehát a fentebb említett útkülönbség $PB—PA = ct$. Innen látjuk, hogy az ágyú két helyen való megfigyeléséből nyert t időkülönbség még nem ad számot arról, hogy az ágyú mekkora távolságra van az egyik és a másik észlelő helytől, ez az időkülönbség pusztán csak annyit árul el, hogy a távolságok különbsége egyenlő az időkülönbségnek és a hang c sebességének szorzatával, ct-vel.

Ezzel azonban még nem határoztuk meg az ágyú helyét, mert a terep síkjában végtelen sok olyan pontot találhatunk, amelyekre vonatkozólag A és B észlelési helyektől mért távolságok különb-

sége ugyancsak *ct*-vel egyenlő. A geometria köréből felsorolt tudnivalók figyelembevételével ráismerünk, hogy ezek a pontok, az ágyú helyével együtt, olyan hiperbolába (a 2. ábrán látható) sorakoznak, amelynek gyújtópontjai: *A* és *B* észlelési helyek, s amelynek nagytengelye, az állandó távolság-különbség, *ct*-vel egyenlő. E hiperbolának tehát bármely pontján álljon is az ágyú, az *A* és a *B* helyen álló megfigyelők minden esetben *t* másodpercnyi időkülönbséggel hallják meg az ágyú dörrenését.

Az ágyú azonban az így meghatározott hiperbolának csak abban az ágában lehet, amely közelebb van ahhoz a megfigyelő-

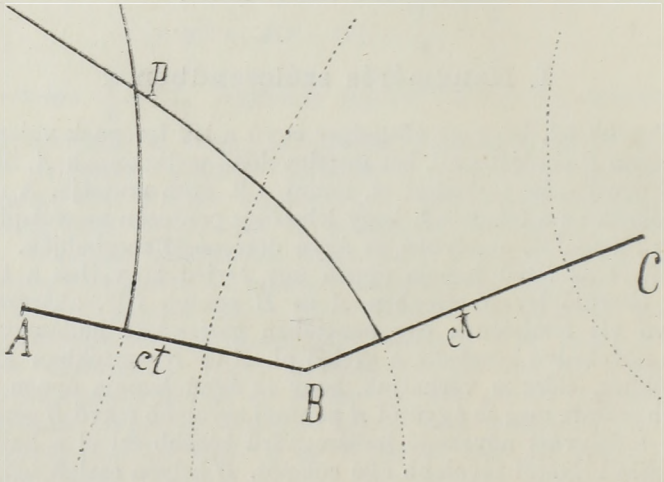

2. ábra.

helyhez, jelenleg *A*-hoz, amelyen előbb hallatszott meg az ágyú hangja. Sőt ennek az ágnak is csak a hiperbola *AB* tengelyének egyik oldalára eső felét kell figyelembe vennünk, mert annyit mindig tudunk, hogy az ellenséges ágyút az *AB* alapnak, a hiperbola tengelyének melyik oldalán keressük, de meg fülünkkel is megtudjuk nagyjából ítélni, merről kapjuk a hangot. A 2. ábrán a hiperbolának jelen esetben figyelembe veendő $\frac{1}{4}$ része vastag, többi része pedig szaggatott vonallal van kirajzolva.

Az ágyúnak két helyen való megfigyeléséből kapott *t* időkülönbséggel annyit elértünk, hogy az ágyút most már nem az egész síkban, hanem ennek csak egy görbe vonalában kell keresnünk.

Ha egy harmadik megfigyelő is van, aki meg egy harmadik *C* ponton észlelve, *t'* másodperccel később hallja meg az ágyú dörrenését, mint a *B* ponton álló megfigyelő, akkor e második

időkülönbség révén is kapunk egy olyan hiperbolát, amelybe az ágyú helye szintén bele esik. E második hiperbolának gyújtópontjai : B és C észlelési helyek, nagytengelye pedig ct'. A 2. ábrán ezt hiperbolát is láthatjuk, melynek szintén csak a figyelembe vehető darabja van vastagon kihúzva.

Két időkülönbség útján tehát két hiperbola-darabot kaptunk, melyek mindegyikén rajta kell lenni az ágyúnak. Ez a két görbe már meghatározza az ágyú helyét, mert az ágyú csakis a két görbe P metszési pontjában lehet.

A második hiperbolát megkaphattuk volna az A és C pontokon végzett megfigyelések alapján is. Ez esetben azonban olyan hiperbolához jutottunk volna, amelynek gyújtópontjai A-ban és C-ben vannak, s amelynek nagytengelye $c\,(t + t')$. A három hiperbola közül legcélszerűbb azt a kettőt felhasználni, amelyek leginkább merőlegesen metszik egymást. Különben a harmadik hiperbola jó szolgálatot tehet a mérés pontosságának ellenőrzése szempontjából.

Megtörténhetik, hogy egyik-másik hiperbola egyenessé fajul. Ez az eset áll elő, ha két megfigyelő egyszerre hallja az ágyú hangját, azaz $t = 0$, vagy ha az állandó útkülönbség egyenlő a két megfigyelő közötti távolsággal, az úgynevezett alaptávolsággal, azaz $ct = AB$. Ha mind a három megfigyelő egyszerre hallja a dörrenést, azaz $t = 0$, $t' = 0$, tehát egyszersmind $t + t' = 0$, akkor az elfajult hiperbolák az alaptávolságok középmerőlegeseibe esnek. Ez utóbbi esetben az ágyú a három észlelési hely által meghatározott kör középpontjában áll. A középmerőleges közelébe eső, kicsiny időkülönbségeknek megfelelő hiperbolák, amelyek közé tartozik maga a középmerőleges is, a hangmérésnél nem vezetnek megbízható eredményhez, mert ilyen hiperbolával dolgozva, megtörténhetik, hogy az idő lemérésénél elkerülhetetlen hiba a t időkülönbségnek jelentékeny részét teszi ki.

Természetesen az ágyú helyét meghatározó hiperbolákat nem rajzolhatjuk meg magán a terepen, hanem ennek csak a térképén. E célból felkeressük a térképen a három észlelési helyet, s azután a térkép léptékének megfelelő kisebbített méretben rajzoljuk fel a két-két észlelési hely közé eső hiperbolákat. A harctéren végzett hangmérésnél a hiperbolákat külön erre a célra készített hiperbolakörzővel rajzolják fel, hogy elkerülhessék a hosszadalmas, időt rabló szerkesztéseket. Hogy a térképet a felrajzolásokkal ne rongáljuk, célszerű a hiperbolákat külön másolópapirra rajzolni, amelyre már előre lemásoltuk a térképről az észlelési helyeket. Térkép híján lemérjük két-két szomszédos észlelő helynek egymástól való távolságát, az úgynevezett alaptávolságokat, továbbá azt a szöget, amelyet az alaptávolságok bezárnak egymással. Ez adatok alapján, tetszőleges léptéket használva, magunk rakjuk fel az észlelő helyeket papirra, amelyen azután megrajzolva a hiperbolákat, megkapjuk az ágyúnak az észlelési pontokra vonatkoztatott helyét.

FŐVÁROSI NYILVÁNOS KÖNYVTÁR BUDAPEST

Mielőtt a hangmérés második esetére áttérnék, célszerűnek tartom megemlíteni, hogy az eddig mondottak során szóba hozott hiperbolákat még másképen, mondhatnám fordítottan is értelmezhetjük. Képzeljük el az eddigi feltevéseinkkel szemben fordítottnak mondható, azt az esetet, hogy az első ízben kapott hiperbolánál a gyújtópontokban (A és B) megfigyelők helyett egy-egy ágyú van, s a hiperbola valamely P pontjában az ágyú helyett egy megfigyelő foglal helyet. Mivel a hang két pont közötti távolságot egyik és másik irányban is ugyanannyi idő alatt tesz meg, a P ponton álló észlelő az egyidejűleg elsütött ágyúk dörrenését ugyancsak akkora t időkülönbséggel hallja meg, mint amekkora időkülönbség szerepelt, abban az eredeti esetben, amidőn P pontban volt az ágyú, s a gyújtópontokon volt egy-egy megfigyelő. Hogy a megfigyelő a két ágyú hangját egyszerre hallhassa meg, a megfigyelőtől távolabb álló ágyút t másodperccel hamarabb kell elsütni.

E meggondolás alapján eredeti feladatunk hiperbolájához úgy is eljuthatunk, hogy a fordított feladatban keressük ama pontok seregét, amelyeken a megfigyelő egyszerre hallja meg a t másodpercnyi időkülönbséggel elsütött két ágyú hangját. Az eredeti feladat fordított (indirekt) úton való megoldásának hasznát a következőkben fogjuk látni.

Ilyen fordított feladatnak megfelelően sorakoznak hiperbolába a nyugvó víz felületén terjedő, két hullámgyűrű metszési pontjai, ha a hullámgyűrűket két különböző pontban, időkülönbséggel gerjesztettük. A hiperbolának azonban itt is csak az egyik ága lép fel, még pedig az, amelyik közelebb esik a később gerjesztett hullámgyűrű középpontjához. Az egész jelenséget úgy lehet tekinteni, mint az 1. ábrán látható hiperbola-szerkesztésnek automatikus úton való keresztülvitelét. Ott a hiperbolát egymástól izolált pontokkal maradandóan állítottuk elő, itt pedig folytonosságban egymás mellé sorakozó pontokkal, amelyek azonban csakhamar el is tünnek. A hullámgyűrűk kapcsán fellépő hiperbola kialakulását igen jól lehetne szemléltetni mozgófényképekkel.

II. Hangmérés szélben.

Mivel a szél a hang terjedését befolyásolja, — amennyiben ennek sebességét majd növeli, majd csökkenti, — a megfigyelők az ágyú hangját más időkülönbséggel hallják meg szélben, mint szélcsendben. Azok a pontok, amelyeken az ágyú egy bizonyos t időkülönbség esetében egyáltalában helyet foglalhat, most nem a szélcsendnek megfelelő hiperbolába, hanem ettől a szél erőssége és iránya szerint többé-kevésbé eltérő, más görbevonalba sorakoznak. Ezt a görbét, jóllehet nem is hiperbola, ezután *szélhiperbolá-*

nak hívom, mert ezt úgy tekinthetjük, mint a szélcsendre vonatkozó hiperbolának kisebb-nagyobb mértékben való eltorzulását.

A szélben való hangmérés mibenlétét, berendezését tekintve, teljesen megegyezik a már megismert szélcsendre vonatkozó hangméréssel, az eltérés csak annyi, hogy a szélben végzett hangméréseknél, könnyen szerkeszthető hiperbolák helyett, bonyolultabb természetű szélhiperbolák metszési pontját keressük. A szélben való hangmérés kérdésének gyakorlati megoldása tehát egyedül a körül forog, hogy megtudjuk-e szerkeszteni a szélhiperbolát. Éppen ezért, a következő fejtegetéseimnek az a főcélja, hogy megismertessem a szélhiperbola szerkesztését. Hogy azonban ezt a szerkesztést átérthessük, szükséges előbb tiszta képet kapni arról, hogy a szél miként befolyásolja a hang terjedését, a hang sebességét. Mivel a hang terjedését szemmel nem láthatjuk, olyan körben keresünk ez irányban tájékozódást, amelyben a jelenséget jól megfigyelhetjük. Ezért fordulok ismét a víz felületén terjedő hullámgyűrűhöz.

Álljunk meg egy símán folyó patak hídján, és ejtsünk egy kavicsot a vízbe. Előtűnik a hullámgyűrű. Látjuk, hogy a gyűrű éppen úgy növekedik, mintha a víz nem is folynék, hanem nyugalomban volna. Azt is észrevesszük azonban, hogy a víz a növekedő gyűrűt viszi magával, a gyűrű középpontja egyre távolodik a hullámgerjesztés helyétől a víz folyásának irányában, a patak sebességével. Lassan, símán haladó vasuti kocsin gerjesztett hullámmozgást a kocsin álló egyén olyannak látja, amilyen a nyugvó víznek felületén végbemenő hullámmozgás, az az egyén azonban, aki a pályatest feletti átjáróról nézi az említett hullámmozgást, éppen olyan képet lát, mint az előbbi példánkban a patak hídján álló egyén.

Vegyük most már a jelenséget kissé pontosabban szemügyre. Gerjesszünk hullámmozgást a víz felületének a 3. ábrán O-val jelzett pontjában. Ha OO_1 irány és nagyság szerint a patak γ sebességét, O_1A_1 pedig a hullámgyűrű terjedésének c sebességét ábrázolja, tehát $\gamma = OO_1$ és $c = O_1A_1$, akkor a mondottak szerint az 1 mp. elteltével kialakult hullámgyűrű az O_1A_1 sugárú kör lesz. Amint az ábra mutatja, a víz hullámmozgása 1 mp. alatt a gerjesztési centrumtól, O ponttól, igen különböző távolságra eső pontokig jutott el egyik és másik irányban; a patak folyása irányában legmesszebbre ($OA_1 = c + \gamma$), a folyás ellenében legkisebb távolságra ($OA_2 = c - \gamma$), a többi irányban pedig e szélső értékek közé eső távolságra terjedt el. Könnyen megkaphatjuk a 2, 3, 4, ... t másodperc alatt kialakult hullámgyűrűket is, ha olyan köröket rajzolunk fel, amelyeknek sugarai: $2.c$, $3.c$, $4.c$, ... $t.c$, s amelyeknek O_2, O_3, O_4, ... O_t középpontjai a gerjesztés O centrumától $2.\gamma$, $3.\gamma$, $4.\gamma$, ..., $t.\gamma$ távolságra vannak. Egyszerű geometriai meggondolással beláthatjuk, hogy az így megrajzolt hullámgyűrűk, mint perspektiv idomok, az O centrum-

ból kiinduló sugarakból olyan darabokat vágnak le, amelyek arányosak a hullámgyűrűk sugarával és így arányosak a hullámgyűrűk terjedésének t idejével is. Ez az igazság fizikai szempontból azt fejezi ki, hogy az áramló víz felületén gerjesztett hullámzás a centrumból kiindulva, minden irányban egyenletesen, de a különböző irányokban más és más sebességgel terjed. A hullámmozgás különböző irányokban való terjedésének sebességeit az O centrumban kiinduló sugaraknak azok a darabjai fejezik ki, amelyeket e sugarak-

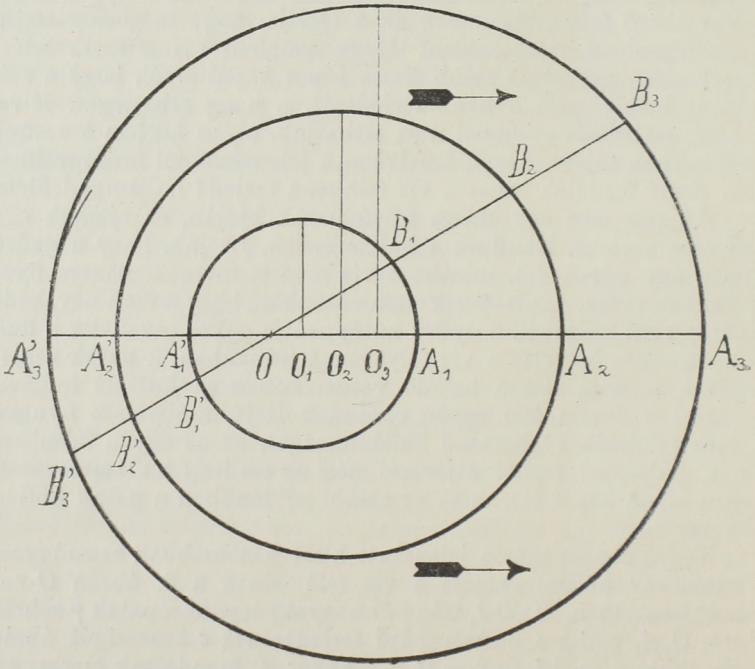

3. ábra.

ból az 1 mp. alatt kialakult hullámgyűrű, az O_1A_1 sugarú kört levág. Ezért nevezhetjük az O centrummal együtt felrajzolt O_1A_1 sugarú kört *sebesség-grafikon*nak.

Az áramló vizen gerjesztett hullámgyűrű terjedése bizonyos tekintetben más és más képet mutat, aszerint, amekkora különbség van a hullámzás terjedésének c sebessége és a víz áramlásának γ sebessége között. E tekintetben három esetet különböztethetünk meg.

1. Ha $c>\gamma$, mint a 3. ábrán feltűntetett esetben, a hullámgyűrűt különböző időpontokban ábrázoló körök egymást beburkolva, központkívűlien fogják körül a gerjesztés centrumát, O pontot.

Ez esetben a hullámgyűrű elérhet a centrumtól bármekkora távolságra álló pontot is, ha ugyan a csillapodás előbb nem oltja ki a víz hullámzását.

2. Ha $c = \gamma$, a hullámgyűrűt ábrázoló körök a gerjesztés centrumában érintik egymást. A hullámgyűrű terjedése közben csak azokhoz a pontokhoz juthat el, melyek az említett körök közös érintőjének azon az oldalán vannak, amely felé a víz folyik. Ezt az esetet a 4. ábra mutatja.

3. Ha $c < \gamma$, a hullámgyűrűt ábrázoló körök metszik egymást, amint az 5. ábrán láthatjuk. A hullámgyűrű csak azokon a pontokon vonul át, amelyek az említett körök közös érintői közé esnek, de ezeket a pontokat aztán két ízben éri el, előbb az elől menő, később

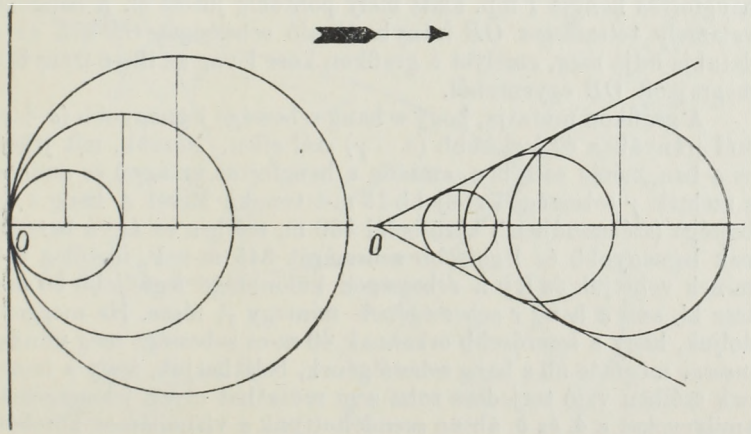

4. ábra. 5. ábra.

pedig a hátul menő részével. Az említett pontok a víz sebességének, γ-nak növekedésével a síknak egyre kisebb részére szorulnak.

A most felsorolt, szerkesztés útján megismert igazságokról, melyeket pusztán egy hullámgyűrű terjedésével csak nagyjából veszünk észre, szemmelláthatóan is meggyőződhetünk, ha sűrűn egymásután több hullámgyűrűt gerjesztünk, mert a később és később gerjesztett gyűrűk az első hullámgyűrűnek egyre korábbi helyeit mutatják.

Mindaz, amit egy pontban gerjesztett hullámmozgásnak áramló vizfelületén való terjedéséről elmondtam, teljes egészében érvényes a hangforrás hangjának szélben való terjedésére is; éppen ezért a vízhullámra megismert igazságokat, mindenféle hosszasabb megbeszélést mellőzve, egyszerűen átültetem a hangjelenségek körébe.

A hang szélben is egyenletesen terjed a hangforrásból kiinduló

egyenesek mentén, ilyenkor azonban a szélcsendben való terjedéstől eltérően, a különböző irányokban más és más a terjedés sebessége. A hangforrásból kiinduló egyeneseket tehát éppen olyan alapon nevezhetjük hangsugaraknak szél alkalmával is, mint amilyen alapon éltünk ezzel az elnevezéssel szélcsend esetében. Hogy a hang mekkora sebességgel terjed a szélben egyik s másik irány mentén, erről a sebesség-grafikon ad felvilágosítást. Ezt a grafikont úgy készítjük el, hogy az O hangforrásból kiindulva (3. ábra) felrajzoljuk a szél irányát és γ sebességét ábrázoló OO_1 távolságot, s e távolságnak O_1 végpontja körül olyan kört rajzolunk, amelynek O_1A_1 sugara egyenlő a hangnak nyugvó levegőben való c sebességével. Az így felrajzolt kör természetesen nem más, mint az a hullámgyűrű, mely megmutatja, hogy az O-ban levő hangforrás hangja 1 mp. alatt mely pontokig jutott el. A hangnak valamely tetszőleges OB irányban való sebességét OB-nek az a darabja adja meg, amelyet a grafikon köre levág az illető irányban megrajzolt OB egyenesből.

A grafikon mutatja, hogy a hang sebessége legnagyobb $(c + \gamma)$ szél irányában és legkisebb $(c - \gamma)$ szél ellen. Nézzük, mit jelent ez a hangmérés esetében, amidőn a hangforrás az ágyú és amidőn a szélnek γ sebessége legfeljebb 15 m-t tesz ki. Mivel a hang c sebessége (szélcsendben!) körülbelül 330 m, szélben az ágyú hangjának legnagyobb és legkisebb sebességét 345 m-nek, illetőleg 315 m-nek vehetjük és így a sebességek különbsége legfeljebb 30 m-t tesz ki, ami a hang c sebességének mintegy $\frac{1}{11}$ része. Ha meggondoljuk, hogy a legerősebb orkánnak 40 m-es sebessége még mindig messze mögötte áll a hang sebességének, beláthatjuk, hogy a hangnak szélben való terjedése soha sem mutathat olyan jelenségeket, amilyeneket a 4. és 5. ábrán szemléltettünk a vízhullámok köréből. Nem történhetik meg tehát, hogy az ágyú hangját bizonyos irányokban egyáltalán ne hallhassák, vagy hogy a sík egy részében két ízben is hallják. Végre tartsuk szem előtt, hogy az ágyú hangja szélben is, miként szélcsendben, egyre nagyobbodó körvonalakhoz (hullámgyűrű) jut el, csakhogy most a hullámgyűrű középpontja is távolodik az ágyútól a szél sebességével, a szél irányában. A hullámgyűrű sugara t mp alatt ct-re, a hullámgyűrű középpontjának az ágyútól való távolsága pedig, ugyancsak t mp alatt, γt-re növekedik.

Ezekután ismerjük meg, hogy miként végezhetjük a hangmérést szélben.

A 6. ábra tűntesse fel a viszonyokat. A, B és C pontokon állnak a megfigyelők és P' pontban van az ágyú. Legyen B és A pontok időkülönbsége t mp, C és B pontoké pedig t' mp, továbbá legyen a hang sebessége c, a szélé pedig γ.

Mindenekelőtt meg kell szerkesztenünk a szélhiperbolát, amihez a következő meggondolás vezet.

Ha az egész rajzpapirt, BP' távolság középpontjában a papiros síkjára merőleges tengely körül, 180°-kal elforgatjuk, P' pont B pontba kerül és viszont, tovább a szél iránya éppen ellenkezőre fordul. Innen beláthatjuk, hogy amennyi idő alatt érkezik a P'-ben lévő ágyú hangja az uralkodó szélben B-be, éppen annyi idő alatt érkezik meg a B-ben elsütött ágyú hangja, ugyanolyan erős, de ellenkező irányú szélben, P'-be.

A keresett szélhiperbolát tehát úgy is megkaphatjuk, hogy a fordított feladatból kiindulva, ama pontok seregét keressük, amelyeken állva A és B pontokon elhelyezett ágyúk hangját, az

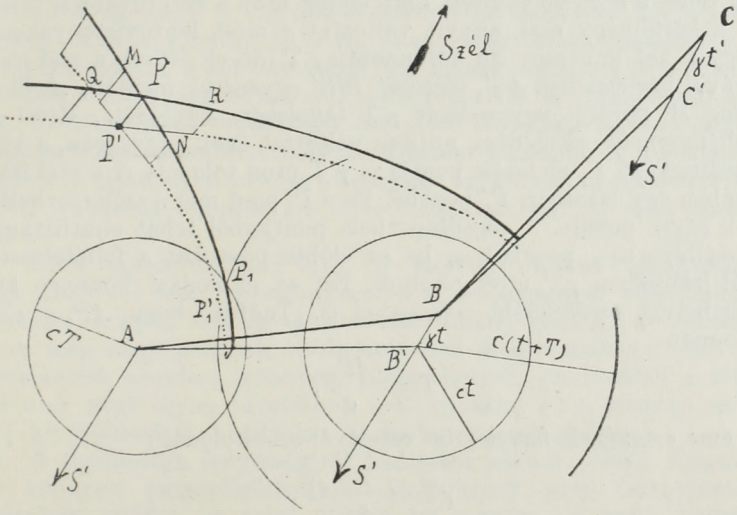

6. ábra.

uralkodó szél irányával ellenkező irányú (feltételezett) szélben, egyszerre halljuk meg, ha B-ben álló ágyút t mp-cel előbb sütötték el.

B pontban elsütött ágyú hangjának hullámgyűrűje t mp alatt olyan körré növekedett, amelynek sugara ct, s amelynek középpontja B-től, a feltételezett szél irányában (BS'), γt távolságra tolódott el. Ebben a pillanatban dörren el, feltételeink szerint, az A-ban lévő ágyú. Képzeljük el, hogy ugyancsak ebben a pillanatban a szél hirtelen eláll, s ezután mindkét ágyú hangja szélcsendben terjed. Ez esetben a síknak ama pontjai, amelyeken egyszerre hallják meg a két ágyú hangját, olyan hiperbolán fekszenek (az I. fejezetben mondottak alapján), melynek gyújtópontjai A és B', nagytengelye pedig ct. Ezt a hiperbolát *segédhiperbolának* nevezem.

Az ábrán vastag vonallal kihúzva látjuk ennek a hiperbolának azt az ágát, amelyet éppen figyelembe kell vennünk. E hiperbola bármely P_1 pontja, két olyan hullámgyűrűnek a metszési pontja, amelyek egyike, A-ból kiindulva, egy bizonyos T ideig, a másika pedig, B'-ből t mp-cel előbb kiindulva, $T + t$ ideig terjedt, s amely hullámgyűrűknek sugarai: $AP_1 = cT$, illetőleg $B'P_1 = c\ (T + t)$. E két hullámgyűrű középpontja állandóan A, illetőleg B' pontban maradt, hisz szélcsendet feltételeztünk.

A szél befolyása nem érinti a hullámgyűrűk nagyságát s egyedül csak arra terjed ki, hogy a hullámgyűrűk középpontjai, tehát a hullámgyűrűk maguk is, a szél irányában γ sebességgel eltolódnak. Ha tehát a fentebb említett t mp eltelte után a szél tovább is tart, ez a körülmény csak annyit változtat a most leírt viszonyokon, hogy a két hullámgyűrű középpontja, T idő elteltével, a szél irányával párhuzamos AS', illetőleg $B'S'$ egyenesek mentén, A, illetőleg B' ponttól ugyanakkor γT távolságra eltolódott. Mivel a hullámgyűrűk eltolódása mitsem változtat azok nagyságán, a két hullámgyűrű P_1 metszési pontja is γT úton tolódott el a szél irányában egy bizonyos P_1' pontba. Ez a P_1' pont már a szélhiperbolának egyik pontja. A segédhiperbola pontjaiból tehát eljuthatunk a szélhiperbola pontjaihoz, ha az előbbi pontokat a feltételezett szél irányában γT úton eltoljuk. Ezt az eltolódást könnyen kifejezhetjük megfelelőbb adatokkal is. Tudjuk, hogy $AP_1 = cT$, ahonnan

$$T = \frac{AP_1}{c},$$

T eme értékének figyelembe vételével az eltolódás:

$$\gamma T = \frac{\gamma}{c} AP_1.$$

Szavakban kifejezve: *A segédhiperbolából úgy kapjuk meg a szélhiperbolát, hogy annak minden egyes pontját a szél irányával ellenkező irányában olyan mértékben toljuk el, hogy az eltolódás annyiszor legyen kisebb az illető pont és a közelebb eső gyújtópont közötti távolságnál, ahányszor kisebb a szél γ sebessége a hang c sebességénél.* A szélhiperbolát a 6. ábrán a pontozott görbe mutatja.

A szélben való hangmérést ezek után következőképen végezhetjük:

1. Megszerkesztjük A és B, továbbá B és C észlelési helyek közé eső segédhiperbolának a viszonyok szerint figyelembe veendő darabját. A segédhiperbola csak annyiban különbözik a szélcsend esetében szerkesztendő hiperbolától, hogy annak egyik gyújtópontja, amelyik az ágyútól távolabb eső észlelési pontnak felel meg, ettől a ponttól a szél irányával ellenkező irányában akkora távolságra van eltolva, amekkora a szél sebességének (γ) és az

időkülönbségnek (t) a szorzata (γt). Gyenge szél mellett ez az eltolódás csak néhány métert tesz ki s ez esetben a segédhiperbola alig tér el a szélcsendre vonatkozó hiperbolától.

2. Mindkét segédhiperbolából megszerkesztjük a megfelelő szélhiperbolát.

3. A két szélhiperbola metszési pontja határozza meg az ellenséges ágyúnak keresett helyét.

Tetemesen egyszerűsíthetjük az eljárást azzal, hogy a szélhiperbolákból csak azokat a rövidke darabokat szerkesztjük meg, amelyek elégségesek a két szélhiperbola metszési pontjának meghatározásához. A szélhiperbolának ilyen rövid darabjához úgy juthatunk el, hogy a segédhiperbolákon kiválasztunk két olyan pontot (M és N, illetőleg Q és R), amelyek egymástól nem messze esve, közrefogják a két segédhiperbola metszési pontját (P). E két pontnak azután megszerkesztjük a szélhiperbolába vezető eltolódását. Ez eltolódások végpontjait összekötő rövid egyeneseket nagy megközelítéssel a szélhiperbola darabjaként vehetjük. A két segédhiperbola útján ilyen módon megrajzolt egyenesek metszési pontját (P') bátran tekinthetjük a két szélhiperbola metszési pontjának.

Ilyen egyszerűsítéssel élve, a szélben végzett hangmérés csak annyival lesz hosszadalmasabb a szélcsendben való hangmérésnél, hogy a szél figyelembevétele miatt, mintegy korrekcióként, még négy pontnak eltolódását kell megszerkeszteni. Ezt a szerkesztést azonban könnyen elvégezhetjük, mert ebből a célból csak négy olyan távolságot kell egyazon $\gamma : c$ viszony szerint kisebbítenünk, amelyeket a rajzlapon megtalálunk.

A mondottak helyességéről hadijáték számba menő eljárással könnyen meggyőződhetünk. Határozzuk meg rajzpapiron megadott esetben az ágyú helyét, ha ezután az ágyú helyét megadó pont körül felrajzoljuk a hang sebességgrafikonját, meggyőződést szerezhetünk arról, hogy az ágyú hangja valóban az adott időkülönbségekkel érkezik az észlelőkhöz.

Szíves örömest adtam közre e sorokat, ha ezekkel sikerül mindazoknak alkalmat nyújtani ahhoz, hogy a hangmérés mibenlétébe kissé mélyebben bepillanthassanak, akik e tárggyal akár pusztán csak érdeklődésből, akár pedig éppen hivatásukból kifolyólag kívánnak foglalkozni.

Szijártó Miklós.

ARANY JÁNOS-ÜNNEPÜNK.

A rettenetes világdúlás harmadik évében, 1917. március 2. napján, telt be a százados évgyűrű, mióta a magyar nemzetnek örök dicsősége: Arany János megszületett. Békés időkben ünnepi örömmel és csillogó dísszel áldozott volna az egész ország e nagy napon a holt költő nemes és dicső emlékezetének, de a magyar iskola semmiképen sem feledkezhetett meg az irodalomnak e jelentős dátumáról. Iskolai ünnep egyébként is annál meghatóbb és szívhez szólóbb szokott lenni, mentül egyszerűbb és mentül igazabb alapon indul.

Március másodika ez évben péntekre esett. Hogy a rövidre szabott iskolai szorgalmi időből csak egyetlenegy órát vegyünk igénybe, az igazgató meghagyásából a reggel nyolc órakor kezdődő tanítás helyett az intézet növendékserege a tornateremben gyülekezett össze, a hol az asztalon fekvő nemzeti színű selyemszalagos koszorú rendeltetését a következő szavakkal magyarázta meg:

Ma száz éve született Arany János. Ma száz éve gyúlt ki az a nemestűzű láng, mely fényével és melegével mindvégig beragyogja irodalmunk berkeit. Egy szerény kis nagyszalontai nádfedeles házikóból indult el csöndesen, halk léptekkel diadalmas győzelmi útjára *a magyar nép Homerosa*, a ki lelke mélyéig érintetlen tiszta magyar volt és a szép magyar nyelv anyagából épúgy vert ki szinte kézzelfogható szemlélhetőséggel szobrászműveket, mint ahogyan egy-egy históriás ének terméskövéből csodálatraméltó, gyönyörűséges márványszobrokat formált.

A mai nehéz, komor és nyomasztó időben szívnek-léleknek jóleső vígasztalást nyújt az Arany Jánosra való emlékezés; hiszen úgy jelenik meg és él lelki szemünk előtt, mint az egész magyarságnak, a magyar ember igazi lényének teljes és tökéletes képviselője. A földi téreken bujdosó és szerény megelégedéssel az égre néző magyar ember józan, okos szemlélődésének igazi prototypusa ő, a ki ezenfölül egész valójával, emberi életével is, *példaképül szolgáló nevelő tényezőnek* tekinthető.

Csodálatot keltő, dús lelki-szellemi kincsekkel megáldva, mégis élethossziglan, veleszületett s a szív mélyén gyökerező, keresetlen egyszerűséget és szerénységet sugároztat ki egész lényéből és több mint hatvanöt évre terjedő földi pályafutásának minden vonatkozásában változatlanúl ugyanaz: «Semper idem» maradt.

Költői képzeletéről írta meg legutóbb az elemző kritikának egyik mestere*, hogy «az nem volt csak eszköz, nem volt csak világosság, hanem *egész lelkének központi ereje,* mely mindig egy és ugyanaz marad s műremekeket és gondolatokat alkot; — hogy Arany János maga egy egész világ; — hogyha róla elkezdünk beszélni, nehéz dolog abbahagyni; — hogy a világirodalom nagyjai között nincsen egy sem, a ki hozzá hasonlít, és nincsen egy sem, a ki pótolhatná; — hogy az emberiség nagy elbeszélői közé kell őt sorolni és azok között is egészen sajátos, őt megillető helye lesz, s hogy, végül, *Arany János magának a magyar nemzetnek a dicsőségre való jogcíme és bizonyító tanúságtétele*».

Magam úgy látom és éreztem régóta, hogy sok van benne a régi hellének dicső dalosának, a theios Homerosnak a lényéből, akit ő mindenek fölött szeretett és magasztalt. Ismeretes az a megjegyzése: A mæoni szent öreg, miután megteremté a fönséget az Iliászban, monda: legyen kellem! — és lőn az Odyssea. És egy másik rövid, de nagyon érdekes és jellemző kijelentése: «Homert tanulom, az Iliást eszem.»

De minden tudós bírálónál és eszthétikusnál súlyosabb, és igazán döntő érvényű az a fennen szárnyaló, önzetlen dicsőítés, melyet a legilletékesebb költőtárs: Petőfi intézett Aranyhoz, írván hozzája ekképen:

> Ha hozzád ér lelkem s meg talál égetni:
> Nem tehetek róla... te gyújtottad úgy fel.
> Hol is tehettél szert ennyi jóra, ennyi
> Szépre, mely könyvedben csillog pazar fénnyel?

És ugyanabban a költői levélben írja Petőfi:

> Dalod, mint a puszták harangja egyszerű,
> De oly tiszta is, mint a puszták harangja.

* Alexander Bernát.

Majd pedig a még eléggé nem méltányolt dícsőítés szavával így szól hozzá alulról fölfelé:

Más csak levelenként kapja a borostyánt
S neked rögtön egész koszorút kell adni —
— — — *a természet tanított tégedet.*

A lángelmék, hogy találkoznak egymással! Maga a nagy Goethe egy helyen azt írta: én mostanában sokat olvastam Homerost és *annyi természetet találtam benne,* hogy szinte megijedtem.

Ha az idézett nagyon szép és finom költői magasztalásokat újra meg újra átgondoljuk, majdnem az a gondolat bánthatna mindnyájunkat, hogy a magyar nemzet a maga egészében talán eddigelé még nem is bírta igazi érdeme szerint mérlegelni Arany János költői és emberi nagyságát.

Mindnyájan várva várjuk és esdve kérjük a haladást, a javulást minden téren. E pillanatban ugyan még egyre megmegcsendülnek lelkünkben a szabadságharc lánglelkű dalosának sorai:

Véres napokkal álmodom.
Mik a világot rombadöntik
S az ó-világnak romjain
Az újvilágot megteremtik.

No de talán a tűz, vér és vas kora sem tarthat örökké! Jókai Mór 1882 október 15-én, Arany János halála napja előtt egy héttel felejthetetlen szép beszéddel vezette be a Petőfi Sándor szobra leleplezésének ünnepét. A remek műbeszéd végső szavaival hadd járuljunk most e nemzeti színű szalagos babérkoszorúval Arany János szobra elé és kívánjunk mi is egy jobb kort, amelyben «minden haladni fog előre a *magyarság, a tökéletesség felé*». Adja az Egek ura, hogy Arany János szobra, épúgy mint a Petőfié, egykoron majd «hallhasson a jövőnek olyan titkairól, miktől a szobor szívének is meg kell dobbannia.» — És bízzunk a világháború ragyogó képzeletű megálmodójának divinációjában: «Ah jőnek még idők, amikor e szobornak a szíve is úgy megtelik gyönyörrel, hogy annak hőségétől a szobor izzóvá lesz és világítani fog az éjszakában.»

A beszéd elhangzása után a két felső osztály növendékei az igazgató vezetésével elvitték az intézet koszorúját és feltűnés

nélkül, mint elsőt letették a Múzeum-kertben lévő Arany-szobor talapzatára.

Két nappal utóbb, a március 4-ére eső vasárnap délelőtt, az intézet tanári testülete az Önképzőkör belevonásával megtartotta Arany-ünnepélyét, melynek műsorát ezennel közöljük:

1. Regg és est.
   A Vigasztaló.
   Tölgyek alatt.
   } Felolvassa: *Rózsavölgyi László* VIII. o. növendék.

2. Gondolatok a békekongresszusról.
   Felolvassa: *Szilasi Imre* VIII. o. növendék.

3. Aranyról tart beszédet: *Császár Elemér* tanár.

4. Magányban.
   Rendületlenül.
   } Felolvassa: *Szászy István* VIII. o. növendék.

5. Epilogus.
   Sejtelem.
   Enyhülés.
   } Felolvassa: *Szirmai Olivér* VIII. o. növendék.

6. Lévay József költeménye: Arany Jánoshoz.
   Szavalja: *Czakó István* VIII. o. növendék.

A Császár Elemér intézeti rendes tanártól bemutatott szép és tartalmas tanulmánynak különlenyomatát növendékeink az Értesítő mellékleteként kapják örök emlékül az anyaintézettől.

P. J.

PONORI THEWREWK EMIL

Intézetünk régi és legrégibb tanárjelöltjeinek, az ország filológus tanárainak és a lefolyt emberöltő nagyszámú klasszikus filológusainak egykori egyetemi professzora, a köztiszteletben álló és tanítványaitól nagyrabecsült s szeretett tudós *Ponori Thewrewk Emil* 1917. február 23-án elköltözött az élők sorából. Rendkívül sokoldalú, ritka tudományos és művészeti képzettséggel rendelkező és szinte páratlanul álló nobilis lényű s igazlelkű jósággal megáldott magyar tanár szállott vele sírba, akinek, mint Hungariae philologorum princepsnek, oldala mellett felnőttek és fejlődtek Magyarország jelesnél jelesebb klasszikus filológus tudósai és nagyszámú művelt középiskolai tanárai egy emberöltőn keresztül. Hogy a magyar iskolának s főleg a humanista gimnáziumnak közvetve és közvetlenül is mennyiben vált javára az elhunyt egyetemi professzornak működése, arról legjobb képet nyerhetünk, ha a hellén és római auktorok ma közkézen forgó iskolai kiadásait összehasonlítjuk a harminc-negyven év előtt megjelent iskolai jegyzetes könyvekkel. Homerosnak, Sophokles Antigonejának, továbbá a római Horatiusnak és Vergiliusnak s más iskolai auktoroknak ma már oly kitűnő kiadásait és fordításait bírjuk Thewrewk Emil kitűnő tanítványaitól, melyekre mindnyájan büszkén tekinthetünk főleg e percben, mikor néhány sorral áldozni kívánunk tudományos és iskolai életünk e nagy halottja emlékezetének. Hosszú, áldásos és boldog életének végére érkezvén, kőbe lehetne vésni róla a római idiomában kifejezett e rövid jellemzést: Fuit omnium bonarum artium religiosus cultor et fidelissimus interpres.

A tanítvány hálás kegyeletével tettem volt felejthetlenül szeretett egyetemi mesterem hűlt tetemére gyöngyvirág bokrétámat és igen kérem, legyen nekem e helyen megengedve, hogy a magyar iskola egy igazi, művelt paedagógusának, a holtában is magasztalt első igazgatómnak, *Hofer Károlynak* példáját követhessem, aki, mikor a tanárvizsgáló bizottság alelnöki tisztjétől megvált, a vele évek hosszú során át a tanárvizsgálatok cenzori asztalánál együttműködő Thewrewk Emilhez megható, szép levelet írt, végül pedig Vergiliusnak e soraival búcsúzott el társától és barátjától: (Ad Aemilium)

Semper honos nomenque tuum laudesque manebunt.

P. J.

A M. KIR. KÖZÉPISKOLAI TANÁRKÉPZŐINTÉZET GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUMÁNAK TANÁRI SZEMÉLYZETE ÉS A SZEMÉLYZET MŰKÖDÉSI KÖRE

AZ 1916—17. ISKOLAI ÉVBEN.

A) A tanári testület rendes tagjai.

Dr. Pruzsinszky János igazgató, az Országos Közoktatási Tanács tagja, a M. Tud. Akadémia klasszika-filológiai bizottságának segédtagja, az Országos Közegészségi Egyesület, a Magyar Gyermektanulmányi Társaság s a Budapesti Philologiai Társaság választmányi tagja. — Intézte a gyakorlótanárok ügyeit; a VII. osztálynak főnöke volt.

Dr. Balázs István rendes tanár, m. kir. szk. honvédhuszárfőhadnagy. Jelenleg is katonai kötelezettségének tesz eleget.

Bielek Dezső rendes tanár, a Tanárok Özvegyeit és Árváit Segítő Országos Egyesület számvizsgálója. — Tanított az I. és II. osztályban latint és szépírást s az V. osztályban németet; főnöke volt az I. osztálynak; közreműködött az igazgatói irásbeli adminisztrációban.

Bokor László rendes tanár, a Magyar Rajztanárok Orsz. Egyesületének választmányi tagja. Tartalékos hadnagy, mint hadifogoly Krasnojarskban internálva.

Dr. Császár Elemér rendes tanár, egyetemi c. nyilv. rendkívüli tanár, a M. Tud. Akadémia lev. s a Kisfaludy-Társaság r. tagja, a M. Tud. Akadémia Irodalomtörténeti Bizottságának h. előadója, a Budapesti Philologiai Társaságnak és a Magyar Irodalomtörténeti Társ.-nak választmányi, a Magyar Történelmi Társulatnak igazg.-választmányi és az Erzsébet Népakadémiának előadó tagja, az Országos Tanárvizsgáló-bizottság és az Orsz. Rajztanárvizsgáló-bizottság tagja. — Tanított a IV., V. és VII. osztályban magyart; a modern filológiai könyvtár őre s az Ifj. Önképzőkör vezetője volt.

Dr. Császár Ernő rendes tanár, a Magyar Irodalomtörténeti Társaság választmányi és az Erzsébet Népakadémia előadó tagja. — Tanított a II., III. és VI. osztályban magyart; a VI. osztálynak főnöke volt s kezelője az ifjúsági könyvtárnak, tandíj-kezelő.

Dr. Cserép József rendes tanár, egyetemi c. nyilv. rendkívüli tanár, a M. Tud. Akadémia klassz.-filol. bizottságának segédtagja, a Budapesti Philol. Társaság választmányi, az aradi főgimn. «Bódogh-Gyorsírókör»-ének tiszteleti tagja. — Tanított a VI. osztályban görögpótló irodalmat; a VII.-ben görögöt s a VIII.-ban latint.

Dr. Czebe Gyula rendes tanár, a M. Tud. Akadémia klassz.-filol. bizottságának segédtagja, a Budapesti Philol. Társaságnak másodtitkára, az Erzsébet Népakadémiának előadó s az athéni Görög Néprajzi Társaságnak rendes tagja. — Tanított az V. osztályban görögöt és latint, a VII.-ben latint; az V. osztálynak főnöke volt, kezelője a folyóirattárnak s a tanári értekezletek jegyzője.

Dr. Fest Sándor rendes tanár, az angol nyelv okl. tanára. — Tanított a IV., VI., VII. és VIII. osztályban németet, a VIII.-ban magyart, vezette a II. és III. osztályokban rendszeresített rendkívüli német tanfolyamot; osztályfő volt a VIII.-ban.

Dr. Geréb József középiskolai igazgató, rendes tanár, a M. Tud. Akadémia klassz.-filol. bizottságának segédtagja, az Erzsébet-Népakadémiának előadó tagja, a művészettörténet tanára. — Tanított a III. osztályban latint és németet, az V. és VIII. osztályban görögpótló irodalmat; művészettörténeti előadásokat tartott; főnöke volt a III. osztálynak; a művészeti szertár őre.

Juvancz Iréneusz rendes tanár. — Tanított az I. osztályban mennyiségtant, a II. és III.-ban mennyiségtant és rajzoló mértant, a VIII.-ban mennyiségtant, a VII. és VIII.-ban (husvétig) tornát, ápr. 15-étől rajzológeometriát a III. és IV. osztályban; főnöke volt a II. osztálynak; a mennyiségtani könyvtár őre.

Kármán Ferenc rendes tanár. Tartalékos tüzérfőhadnagy, jelenleg is katonai kötelezettségének tesz eleget.

Pályi Sándor rendes tanár, az Orsz. Szabadoktatási Tanács titkára, a Szabad Líceum alelnöke, az Orsz. Gyorsírói Tanács rendes tagja, a gyorsírás rendkívüli tanára. — Tanított a II. és III. osztályban földrajzot, a IV.-ben természetrajzot; a földrajzi szertár őre.

Dr. Staud János rendes tanár. — Tanított az I. osztályban magyart, a IV.-ben latint, a VIII.-ban filozófiát; főnöke volt a IV. osztálynak; a filozófiai és a pedagógiai könyvtár őre.

Dr. Szabó Dezső rendes tanár, egyetemi magántanár, az egyetem történelmi szemináriumának adjunktusa, a Magyar Történelmi Társulatnak igazg.-választmányi tagja. — Tanított a III., IV. és VIII. osztályban történelmet, a VII.-ben görögpótló irodalmat.

Szijártó Miklós középiskolai igazgató, rendes tanár, az Orsz. Pædagógiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának rendes tagja. — Tanított a VII. és VIII. osztályban mennyiségtant és természettant, ápr. 15-étől fogva a IV. osztályban mennyiségtant; a fizikai szertár őre.

Ujházy László rendes tanár, a Szt.-István-Társulat igazgatóválasztmányának s a Szent István Akadémiának rendes tagja, az Orsz. Pædagogiai Könyvtár és Tanszermúzeum tanácsának alelnöke, a Kath. Tanáregyesület igazgatóságának előadó tanácsosa. — Tanított az I. osztályban földrajzot, az V., VI. és VII. osztályban történelmet; a történeti könyvtár és szertár őre.

Dr. Vértesy Dezső rendes tanár, a M. Tud. Akadémia klassz.-filol. bizottságának segédtagja, a Budapesti Philol Társaság vál. tagja. — Tanított a VI. osztályban latint és görögöt, a VIII.-ban görögöt; a klasszika-filológiai könyvtár őre volt.

Szervánszky Jenő rendes torna-tanár, szolgálaton kívüli honvédfőhadnagy. Jelenleg is katonai kötelezettségének tesz eleget.

B) A katonai szolgálatra bevonult tanárok helyettesítői.

Müller László a budapesti VII. ker. Barcsay-utcai állami főgimnázium rendes tanára. Miniszteri rendelet alapján tanította a mennyiségtant az V. és a VI. osztályban heti 7 órában.

Rónay Kázmér a budapesti VII. ker. Barcsay-utcai állami főgimnázium helyettes tanára, a Magyar Grafikusok Egyesületének rendes művésztagja. Miniszteri megbízás alapján tanította a rajzoló mértant az I., a görögpótló rajzot az V., VI., VII. és VIII. osztályban heti 10 órában.

Geduly Olivér a budapesti X. ker. tisztviselőtelepi állami főgimnázium óraadó tanára. Miniszteri megbízás alapján tanította a természetrajzot az I., II., V. és VI. osztályban heti 10 órában.

Dr. Egerváry Jenő a tudományegyetemi seismographiai intézet adjunktusa. Miniszteri megbízás alapján tanított a III. osztályban rajzoló geometriát és mennyiségtant és rajzoló geometriát a IV. osztályban heti 7 órában. Ápr. 16-án bevonult katonai szolgálatra.

Pischinger Nándor helyettes tornatanár. Miniszteri megbízás alapján tanította a tornát az I., II., III., IV., V., VI., ápr. 16. óta a VII. és VIII. osztályban is, heti 14 órában. Vezette a játékdélutánokat heti 6 órában.

C) A tanári testület külső tagjai.

Demény Dezső esztergom-főegyházmegyei áldozó-pap, pápai kamarás, a lipótvárosi Bazilika karnagya, a «Zeneközlöny» szerkesztője, a róm. kath. vallástan tanára és a róm. kath. vallású tanulók hitszónoka.

Bikár Radivoj gör. keleti szerb lelkész, a gör. kel. szerb vallástan tanára.

Szabó Károly a református vallástan tanára.

Algöver Arnold és **Martony Elek** az ágostai hitvallású evangelikus vallástan tanárai.

Józan Miklós a székesfőv. unitárius egyház esperes-lelkésze, az unitárius vallástan tanára.

Reschofski Artur és **dr. Schwarz Jakab** az izraelita vallástan tanárai.

Dr. Lobmayer Géza egyetemi tanársegéd, sebész-főorvos, az egészségtan tanára és iskola-orvos, teendőit az I. félévben **dr. Pekár Mihály** egyetemi magántanár látta el; a II.-ban személyesen folytatta működését.

AZ INTÉZET TANÁRJELÖLTJEI

az 1916—1917. iskolai évben.

Ösztöndíjas rendes tagok:

Apáti György, 1892. jún. 26. Szeged, r. kath., természetrajz, földrajz, okl.

Cservinka Jenő, 1892. ápr. 9., Ujbánya (Bars m.), r. kath., természetrajz, földrajz, szakv.

Király Jenő, 1893. aug. 13. Csorna (Sopron m.), r. kath., történelem, földrajz, szkv. (Év elején helyettes tanári alkalmazást kapott a nagybecskereki közs. r. kath. főgimnáziumban.)

Kondói Kiss József, 1893. okt. 28., Miskolcz, ref., természetrajz, földrajz, okl. (Az I. félév végén alkalmazást kapott a budapesti ev. főgimnáziumban.)

5. **Lánczos Kornél**, 1893. febr. 2., Székesfehérvár, izr., mennyiségtan, természettan, okl. (Év elején alkalmazást kapott a műegyetem egyik fizikai laboratóriumában.)

Márkus Jenő, 1894. febr. 18., Nógrádmegyer, r. kath., magyar, latin, okl.

Szlota Jenő, 1892. máj. 1., Gyöngyös, r. kath., természetrajz, földrajz, szakv.

Rendkívüli tagok:

Bittera Gyula, 1893. febr. 9., Nagyszalatna (Zólyom m.) r. kath., természetrajz, vegytan, szakv.

Petricskó Miklós, 1891. jún. 10., Beszterczebánya, gör. kath., mennyiségtan, természettan, szakv. (Évközben jelentkezett, de állást nyervén, kilépett.)

Összesen volt: ösztöndíjas rendes tag 7, az év végén 4; rendkívüli tag 2, az év végén 1.

Jegyzet: **Loczka Alajos** szkv. tanárjelölt, a ki 1914—15-ben mint az intézet ösztöndíjas rendes tagja azonnal bevonult, nehány héten át mint tényleges, de szabadságolt tartalékos hadnagy szintén sűrűn hoszpitált és szorgalmasan dolgozott.

A rendes tárgyakban elvégzett tananyagnak közlését ezuttal mellőztük.

RENDKIVÜLI TÁRGYAK ÉS ISKOLAI GYAKORLATOK.

A) Művészettörténet.

VII—VIII. osztály.

Előadta *dr. Geréb József* a január—áprilisi időszak szombat délutánjain.

A festészet elemei és különböző technikái; a festészet története az ókortól kezdve a XIX. század végéig. Az előadások anyagát az egyes órákban mindig falra vetített gazdag diapozitivgyűjtemény illusztrálta.

B) Egészségtan.

VIII. osztály.

Tanította: az I. félévben *dr. Pekár Mihály*, a II. félévben *dr. Lobmayer Géza.*

C) A VII. és VIII. osztály természettani gyakorlatai.

Szijártó Miklós igazgató, a fizika vezető tanárának, vezetése alatt hetenként egyszer a VII. és VIII. osztály tanulói dolgoztak a fizikai laboratoriumban. Amazok a mechanika, hang- és fénytan, utóbbiak a hőtan s a mágnesség és elektromosság tana körébe vágó méréseket és kisérleteket végeztek, melyek az 1913—14. évi Értesítőben részletesen voltak ismertetve.

D) A II. és III. osztály német nyelvi gyakorlatai.

A középiskolai munkásság terén mindenütt érezik annak a helyzetnek tarthatatlanságát, hogy a harmadik osztályban megkezdődő német nyelvi tanításban részt kell venniök olyan tanulóknak, akik már eléggé ismerik és beszélik a német nyelvet, és velük együtt kell, hogy legyenek azok a tanulók is, akik még a német betűket sem ismerik. Ezen a pædagógiai képtelenségen az igazgató úgy akart segíteni, hogy az utóbb említett szín-

magyar növendékek már a II. osztálytól fogva kezdhessék meg, heti két órában, a német nyelv elemeinek tanulását. Az intézet abban a helyzetben volt, hogy az önként jelentkező II. és III. osztályú növendékek díjtalanul vehettek részt a szép sikerrel folytatott külön német tanfolyamban.

Heti 2 óra. Tanár: *dr. Fest Sándor.*

A tanfolyam célja: elsősorban a II. osztály németül nem tudó tanulóinak gyakorlati előkészítése oly mértékben, hogy a német nyelvtanítás kezdetén tapasztalható nehézségek elhárítassanak. E cél elérésére szolgált az írás és olvasás folytonos gyakorlása, a legszükségesebb szókincs (körülbelül 500 szó) elsajátítása, beszédgyakorlatok. A második félévben különösebb nehézségek nélkül három Grimm-mesét fordítottak le: «Die drei Faulen», «Der Froschkönig oder der eiserne Heinrich», «Die sieben Raben».

A tanfolyamon részt vettek: Faragó István, Kommer László, Pályi Károly és Szabó Imre II. oszt. tanulók, Burda István, Cserny Károly, Hlavács Kornél, Kaszelik Ernő, Mezey József, Schranz Dénes, Szádeczky Lajos, Téglás Gábor és Tuzson János III. oszt. tanulók.

E) Térképolvasási gyakorlatok az V. osztályban.

Egyrészt a hadi tapasztalatokból kiindulva, melyek a szabadban való biztos tájékozódás rendkívüli hasznát tanusítják, másrészt pedig az ifjúságnak egyáltalán a szabadban való önálló tájékozódásra, föllépésre és tevékenységre nevelése kedvéért az igazgató térképolvasási kurzust indított meg ez év folyamán, egyelőre az V. o. önként jelentkezett tanulói számára, *Bittera Gyula* gyakorló tanárjelölt vezetése alatt. A cél az volt, hogy az ifjak megszerezzék azokat az ismereteket, amelyek képessé fogják őket tenni arra, hogy a sík térképlapot domború mintának, a természetes méretben is, elképzeljék. Foglalkoztak evégből az 1:75.000 méretű (katonai) részletes térkép egyezményes jeleivel s a terepdomborzat ábrázolásának részleteivel; az utóbbiak tárgyalása közben nedves homokból modelleket is készítettek a terepalakulatokról. A kirándulásokon alkalom nyílott ezen ismeretek kipróbálására s erősítésére. Megfigyelések, gyűjtések, följegyzések s ezekről való számvetés: ezek voltak lényeges elemei e kirándulásnak.

F) A II. és III. osztály természetrajzi gyakorlatai.

A *Geduly Olivér* tanár vezetése alatt hetenként egyszer (három csoportban) tartott állat- és növénytani gyakorlatokon 23 II. osztályba járó és 3 III. osztályba járó tanuló vett részt.

A gyakorlatok folyamán a tanulók a mikroszkóp szerkezetével és használatával, parányi állatok (vizibolha, kagylósrák, Cyclops, egysejtűek stb.) megfigyelésével és lerajzolásával, vérvizsgálattal, egynehány növény (burgonyagumó, Vallisneria stb.) metszetének mikroszkópos tanulmányozásával, nehány állattípus (kagyló, hal, béka, kígyó, patkány) boncolásával, természeti tárgyak (lepkék, kitömött emlősök és madarak) lerajzolásával stb. foglalkoztak. Számos kiránduláson (Epreserdei mocsarak, Lágymányos, rákosi rétek stb.) a tanulók sok megfigyelést végeztek, amit a tanítási órákon értékesítettek.

G) Az V. osztály állattani gyakorlatai.

A *Geduly Olivér* tanár vezetése alatt hetenként egyszer tartott állattani gyakorlatokon kevés kivétellel részt vett az egész osztály. A természetrajzi helyiségben részben nagyobb állatok (hal, béka, kígyó stb.) boncolását, részben szabadszemmel meg nem figyelhető parányi állati élőlények (planktoni szervezetek) mikroszkópos vizsgálatát végezték a növendékek, s e belső munkát kisebb kirándulásokkal egészítették ki.

H) A VI. osztály vegytani gyakorlatai.

E 10 tanulótól látogatott, *Geduly Olivér* tanár vezetése alatt hetenként egyszer tartott gyakorlatok az elemző vegytan elemeiben s néhány fontosabb elem és vegyület előállításában való jártasság elsajátítását célozták.

I) Kirándulások.

Intézetünk növendékei a tavalyihoz hasonlóan az elmult 1916/17. tanév folyamán is számos kirándulásban vettek részt szakavatott tanári vezetés mellett. *Császár Ernő* tanár a hatodik osztály tanulói részére háromízben rendezett turisztikai kirándulást : okt. 15-én a Vácz melletti 650 m magas Nagyszálra, ahonnan Nógrádverőczén át tértek vissza ; április 23-án a Hüvösvölgyön keresztül az 549 m magas Nagyszénásra és onnan Piliscsabára ; május 31-én Piliscsabán és Cséven át a 750 m magas Pilisre és a 700 m magas Dobogókőre, onnan Dömösre és hajón Budapestre.

A természetrajz szaktanára, *Geduly Olivér* által rendezett kirándulások biológiai, geológiai és mineralógiai gyűjtéssel egybekötött tanulmányi kirándulások voltak. Így a tanulók közvetlen szemlélettel nemcsak az iskolai órákon tanultakról alkottak maguknak világosabb képet, hanem számos megfigyelésük későbbi tanulmányaikban kiindulási pontul szolgálhatott. Kiránduláa-

sainkon hozzászoktatjuk ifjainkat ahhoz, hogy miképen kell a természetben minden tárgyat, élőlényt és jelenséget észrevenni, alaposan megfigyelni és a tapasztalatokból természeti törvényszerűségre helyesen következtetni. A tanulmányi kirándulások egynémelyikének rendezésében és vezetésében a szaktanárnak segítségére voltak *Bittera György* és *Loczka Alajos* szakbeli gyakorló tanárjelöltek és az egyik kirándulás vezetésében résztvett *Bielek Dezső* tanár is, két kiránduláson pedig *Hajnal Adolf* székesfőv. szakfelügyelő is, akinek unokája növendékünk.

A tanulók megfigyelhették kirándulásaik alkalmával a Budapest környékén található állatok és növények előfordulási körülményeit, életmódját és egymásközti viszonyát. Állatokat, növényeket és ásványokat gyűjthettek; a tervszerű gyűjtésekre a kellő utasításokat részint már előzőleg, a rendes és a délutáni gyakorlati órákon, részint pedig a helyszínén kapták meg vezető tanáruktól. A kirándulásokon már megtanulták azt, hogy a gyűjtött állatokat és növényeket miképen kell konzerválni és preparálni, illetőleg, hogy miképen lehet azokat esetleg otthon elevenen eltartani és megfigyelni. A megfigyelésre alkalmuk nyílt a délelőtti 11 órai húszperces szünetekben, amikor a gimnázium természetrajzi szertárában felállított terráriumokban, akváriumokban, paludáriumokban és insektáriumokban a kirándulásokról hozott és oda betelepített növényeket és állatokat, életműködéseiket, a létért folyó küzdelmeiket nagy érdeklődéssel szemlélték.

A kirándulások mindegyikének megvolt a főcélja. Midőn édesvízi faunát és flórát akartunk megfigyelni és gyűjteni, a lágymányosi, epreserdei, disznófői, aquincumi, kerepesi, rákosi és a Garammenti mocsarak, nádasok, vizesárkok és medencék szolgáltattak gazdag növényzetet és állatvilágot. Így a lágymányosi mocsarakban több ízben egy nevezetes ritka halfajt, t. i. a t a r k a g é b e t (G o b i u s m a r m o r a t u s) sikerült kihalásznunk; ugyanitt nagyszámban gyűjthettünk kárászt, folyami sügért, gőtéket, vöröshasú unkákat (B o m b i n a t o r i g n e u s), folyami rákot, víziászkát, vízi bolhákat (D a p h n i a, S i m o c e p h a l u s), kagylósrákokat (C y p r i s), csibort, csíkbogarat (C y b i s t e r, D y t i s c u s), tűpoloskát (R a n a t r a l i n e a r i s), vízi skorpiót (N e p a c i n e r e a), hátonúszó-poloskát (N o t o n e c t a g l a u c a) csíkpoloskát (N a u c o r i s c i m i c o i d e s), szitakötő- és szúnyoglárvákat, tányércsigát (P l a n o r b i s c o r n e u s), mocsáricsigát (L i m n a e a s t a g n a l i s) és elevenszülő csigát (P a l u d i n a v i v i p a r a), tavi- és reájatelepedett vándorkagylókat, lópiócát, továbbá vízi növények közül P o t a m o g e t o n t, M y r i o p h y l l u m o t, E l o d e a c a n a d e n s i s t, C e r a t o p h y l l u m o t, U t r i c u l a r i a t és C h a r a t. — A Népliget mögött fekvő epreserdei pocsolyákban a fiúknak alkalmuk nyílt egy januári kirándulás alkalmával a vastag jégkéreg alatt téli ál-

mot alvó békákat, gőtéket látniok. Ugyanitt később, a melegebb évszakban, egyéb már fentebb említett állatokon kívül, planktonhálóval tömérdek alsóbbrendű rákot (Cyclops, Diaptomus, Cypris) gyűjthettünk és jellemző volt a víz színét egészen elborító békalencse (Lemna minor). — A Disznófő alatt levő cement medencében április 10-én hálóval erdei békákat (Rana agilis) és hatalmas termetű varasbékákat (Bufo vulgaris) fogtunk ki, melyek épen petecsomóik, illetőleg petezsinórjuk lerakásával voltak elfoglalva. — Az aquincumi amphitheatrum körüli vizes árkokban és a Római-fürdő lefolyásában november első napjaiban bolharákok (Gammarus), víziászkák (Asellus aquaticus), vízi rovarok és csigák, továbbá mocsári békák (Rana arvalis) mellett igen sok szép vízinövényt, nevezetesen Vallisneria spiralist, Ceratophyllum-ot, Myriophyllum-ot, algákat stb. találtunk. — Kerepesen április 13-án és Rákosszentmihály mellett április 27-én mocsári gólyahírt (Caltha palustris) szedtünk. — A Rákospatak menti mocsarakban május első napjaiban tarajos gőtéket (Triton cristatus) és nagytestű vízi atkákat találtunk, a patak mentén pedig füsti- és molnárfecskék, továbbá gólyák tevékenységét figyelhettük meg közelről. — A Garamkövesd és Párkány környéki nádasokban május végén sárga vízi-nőszirom (Iris pseudacorus), fehér tavirózsa (Nymphaea alba) virított; a nád között a nádi rigó hallatta egyöntetű cserregő hangját. A vízben április közepén még varasbékák (Bufo vulgaris) tartózkodtak. A mocsár mentén és a köves-bokros hegyoldalon vízisiklók (Tropidonotus natrix) és kockás-siklók (Tropidonotus tessellatus) sütkéreztek a napfényen. A Garam és a Duna partján a tanulók nyárfa- (Populus nigra, alba és tremula) és fűzfa- (Salix-fajokból álló) ligeteket láthattak.

A szárazföldi fauna és flóra tanulmányozását szolgálták a Gellérthegyre, Farkasvölgybe, Mária-Makkra, a Sváb-, János- és Hárshegyre, a Bucsina-völgybe, a Rákosra, Szt-Endrére, Visegrádra, a Budaörs közelében levő Törökugratóhoz és a Dobogókőre rendezett fél- és egésznapos kirándulások, amelyeken rovarokat, csigákat, gyíkokat (Lacerta agilis, viridis, muralis és taurica), kígyókat, erdei és mezei növényeket (Anemone, Adonis, Primula, Viola, Galanthus, Ranunculus, Helleborus, Corydalis, Muscari stb. fajok) és nehány ásványt (dolomit, calcit, baryt) és kőzetet gyűjtöttünk.

December és január hónapokban több ízben megnéztük a Mezőgazdasági múzeumot és az Állatkertet. A hóborította téli táj szépségeiben is kétízben gyönyörködhettek a tanulók január és február havában a Zugligetben.

A kirándulásokban az I—VII. osztályok növendékei vettek részt nagy örömmel és buzgósággal.

A VIII. osztály tanulói folyó évi május 25-én *Szijártó Miklós* vezető-tanárral kirándultak a «Budapesti Villamos Városi Vasút» Révész-utcai áramfejlesztő telepére, amelyet *Sztrókay István* műszaki igazgató úr és *Châtel Vilmos* műszaki főtanácsos úr szíves vezetése és legapróbb részletekre is kiterjedő tanulságos magyarázatai mellett megtekintettek. Fogadják az iskola hálás köszönetét, készséges fáradságukért és nemesszívű készségükért.

J) Az ifjúság atlétikai versenye.

Nagyszámú előkelő közönség előtt folyt le május hó 26-án d. u. 3 órakor a gyakorló főgimnázium évzáró atlétikai versenye a M. A. C. margitszigeti pályáján. Növendékeink az év folyamán nagy buzgóságot tanusítottak a testgyakorló órákon és az év végén lelkes tornamesterünk, Pischinger Nándor vezetése mellett szép eredményeket birtak felmutatni.

A verseny-programm 12 pontjában résztvett növendékek száma meghaladta a 250-et. Igen kedves képet nyujtott az alsóbb osztályok stafétafutása és magasugrása. Részletes eredmények a következők:

50 m. síkfutás. (I. o.) 1. Baros, 2. Ágotai; (II. o.) 1. Pályi, 2. Milos.

60 m. síkfutás. (III. o.) 1. Kultsár, 2. Dezsényi; (IV. o.) 1. Streitman, 2. Rudán.

100 m. síkfutás (handicap). 1. Boros 8 m. e., 2. Ráskai 2 m. e., 3. Riesz 5 m. e.

Távolugrás. (I. o.) Baros 365 cm., 2. Ágotai; (II. o.) 1. Pályi 393 cm., 2. Milos; (III. o.) 1. Kultsár 391 cm., 2. Dezsényi; (IV. o.) 1. Streitman 497 cm., 2. Dáni; (V.—VI.—VII. o. handicap) 1. Pischinger e. n. 557 cm., 2. Heinrich 527 cm., 60 cm. e., 3. Zemplényi 526 cm., 28 cm e.

400 m. síkfutás (nyílt). 1. Ráskai 1·08 mp., 2. Sztrókay, 3. Tóthváradi.

Hármas ugrás (nyílt). 1. Pischinger 11·57 m., 2. Ráskai 9·66 m., 3. Zemplényi 9·52 m.

200 m. síkfutás (handicap). 1. Pischinger 25·02 mp., 2. Sziklás 6 m. e., 3. Boros 8 m. e.

Súlydobás (handicap). 1. Vass 8·13 m., 150 cm. előny, 2. Ráskai 8·10 m., 1·10 cm. előny, 3. Zemplényi 780 cm., 80 cm. előny.

Magasugrás. (I. o.) 1. Baros, 2. Ervin; (II. o.) 1. Heinrich, 2. Pályi; (III. o.) 1. Kulcsár, 2. Kirchner; (V.—VI.—VII. o. handicap) 1. Pischinger 165 cm. előny nélkül., 2. Zemplényi 164 cm., 14 cm. előny, 3. Heinrich 155 cm., 18 cm. előny.

4×100 m. staféta. 1. (VI. o. *a)* csapata) Ascher, Sziklás, Ráskai, Szinyei-Merse 55 mp.

A M. KIR. TANÁRKÉPZŐ-INTÉZETI GYAKORLÓ-FŐGIMNÁZIUM TANULÓINAK NÉVSORA

az 1916—1917. iskolai évben.

A rövidítés magyarázata: ö. d. = ösztöndíjas.

I. osztály.

	Ágotai László	1906. máj.	17.	Budapest, r. kath.
	Baros Imre	1907. febr.	20.	Budapest, ref.
	Bolgár Tibor	1906. jún.	12.	Budapest, izr.
	Böszörményi András	1907. jan.	22.	Budapest, izr.
5	*Erlesbek Ottó*	1906. dec.	6.	Budapest, r. kath.
	Ervin László	1906. ápr.	13.	Budapest, izr.
	Etter Dezső	1906. aug.	15.	Budapest, r. kath.
	Fischl György	1906. nov.	22.	Budapest, izr.
	Gaigne Győző ö. d.	1907. jan.	24.	Budapest, r. kath.
10	*Gáspár Rezső*	1905. okt.	12.	Budapest, izr.
	Gottlieb László	1906. máj.	4.	Budapest, izr.
	Hajdu Péter	1906. nov.	16.	Budapest, izr.
	Halász György	1906. jún.	20.	Budapest, r. kath.
	Harkányi József	1906. okt.	28.	Budapest, r. kath.
15	*Heinrich József*	1906. máj.	7.	Budapest, r. kath.
	Hinfner Kálmán	1906. máj.	16.	Telki, Pestm. r. kath.
	Hodossy Imre	1906. aug.	17.	Hamburg, Németorsz. r. k.
	Jobbágyi Zsolt	1906. ápr.	29.	Budapest, ág. ev.
	Kammer György	1907. jún.	12.	Budapest, izr.
20	*Kertész Nándor*	1906. nov.	14.	Budapest, r. kath.
	Klein János	1907. márc.	2.	Rózsahegy, Liptóm. unit.
	Liska Béla	1907. jan.	26.	Budapest, r. kath.
	Maier György	1906. jún.	29.	Budapest, ref.
	Pákh Károly	1906. okt.	9.	Ohaj, Barsm. ág. ev.
25	*Ráth Gábor*	1906. márc.	30.	Budapest, r. kath.
	Rosenberg Győző	1906. szept.	22.	Budapest, izr.
	Rubinyi György	1907. márc.	4.	Budapest, izr.
	Sebestyén Márton	1906. ápr.	16.	Budapest, izr.
	Stux György	1906. júl.	13.	Budapest, izr.
30	*Stux Károly*	1906. júl.	27.	Budapest, izr.
	Szegvári Miklós	1906. aug.	6.	Budapest, izr.
	Szeleczky István	1907. márc.	26.	Budapest, ref.
	Szőke Jenő	1906. szept	25.	Budapest, izr.

Magántanulók:

Hervey Jenő	1905. júl.	29.	Budapest, izr.
Polnay Péter	1906. márc.	8.	Budapest, izr.
Róka Gedeon	1906. máj.	7.	Budapest, r. kath.

Kiléptek:

Hecht Oszkár	(beírt magántan.)	1906. aug.	18.	Budapest, izr.
Jankovich László	(betegség miatt)	1907. febr.	8.	Szabadka, r. k.
Schmidl László	(betegség miatt)	1907. febr.	2.	Budapest, r. kath.

II. osztály.

Arszenievits Géza	1905. júl.	23.	Budapest, ág. ev.
Bajor István	1906. febr.	8.	Budapest, izr.
Balog Tamás	1905. nov.	2.	Budapest, izr.
Bedő Andor ö. d.	1906. máj.	10.	Budapest, ref.
Demant Alfréd	1905. febr.	20.	Czernovitz, izr.
Dietz Miklós	1905. okt.	21.	Budapest, izr.
Faragó István	1906. febr.	5.	Sopron, r. kath.
Gárdos István	1906. ápr.	19.	Budapest, izr.
Gesztesi Béla	1905. márc.	17.	Budapest, izr.
Halász Andor	1905. júl.	11.	Budapest, r. kath.
Heinrich István	1905. máj.	21.	Budapest, r. kath.
Jablonkay István	1905. jan.	22.	Budapest, r. kath.
Jármai Gyula	1906. márc.	11.	Budapest, izr.
Jármay Elemér	1905. okt.	10.	Budapest, ág. ev.
Keményffi János	1905. okt.	13.	Budapest, izr.
Kolozsvári-Sillye András	1905. máj.	4.	Brassó, r. kath.
Kommer László	1905. jún.	13.	Budapest, r. kath.
Kőrösy Ferenc	1906. máj.	20.	Budapest, izr.
Lickl Géza	1905. márc.	30.	Budapest, r. kath.
Mandl Gyula	1905. júl.	7.	Budapest, izr.
Masirevich György	1905. jún.	27.	Budapest, gör. kel.
Melichár Antal	1906. jan.	26.	Budapest, r. kath.
Milos Endre	1905. szept.	3.	Apárdpuszta, Fejérm. r. k.
Neményi Endre	1906. ápr.	22.	Budapest, izr.
Pályi Károly	1905. jan.	6.	Budapest, r. kath.
Rappai György	1906. febr.	24.	Budapest, izr.
Szabó Imre	1906. márc.	1.	Mezőberény, ref.
Szilágyi György	1905. ápr.	24.	Zombor, ref.
Szobotka Pál	1906. febr.	4.	Budapest, izr.
Takács Endre	1905. okt.	20.	Budapest, r. kath.
Vámbéry György	1905. febr.	23.	Budapest, ref.
Waigand Ferenc	1905. aug.	21.	Budapest, r. kath.
Zádor Béla	1905. jún.	24.	Budapest, izr.
Zimnic Károly	1904. jún.	23.	Freistadt, Szászorsz. ág. ev.

Magántanuló:

Montag János	1905. jún.	28.	Budapest, izr.

III. osztály.

	Baracs János	1905. márc.	16.	Budapest, izr.
	Burda István ö. d.	1904. júl.	20.	Budapest, r. kath.
	Czerny József	1904. okt.	25.	B.-Medgyes, Vasm. r. k.
	Dezsényi Ferenc	1904. nov.	7.	Budapest, izr.
5	*Déry György*	1904. júl.	2.	Budapest, izr.
	Dominich Vilmos ö. d.	1904. jún.	11.	Losoncz, Nógrádm. r. k.
	Ervin Pál	1904. aug.	8.	Budapest, izr.
	Gara István	1904. jún.	7.	Budapest, izr.
	Geréb István ö. d.	1905. márc.	15.	Rákospalota, Pestm. izr.
10	*Hajdu János*	1904. szept.	19.	Budapest, izr.
	Heim Ernő	1904. jún.	29.	Budapest, r. kath.
	Hlavács Kornél	1905. febr.	4.	Győr, ág. ev.
	Hönich Miklós	1905. júl.	1.	Budapest, izr.
	Janovics András	1904. máj.	23.	Budapest, izr.
15	*Jármay Géza*	1904. márc.	23.	Budapest, ág. ev.
	Karai Gusztáv ö. d.	1904. okt.	17.	Köröstarcsa, Békésm. ág. ev.
	Kasselik László	1904. jan.	1.	Budapest, r. kath.
	Kirchner Sándor	1904. jún.	30.	Pozsony, r. kath.
	Kramer Andor	1904. dec.	2.	Budapest, izr.
20	*Kultsár Miklós*	1904. szept.	22.	Budapest, r. kath.
	Ledofsky István	1905. jan.	25.	Budapest, izr.
	Lossonczy Tamás	1904. aug.	12.	Budapest, ref.
	Major Ottó	1904. febr.	17.	Budapest, izr.
	Mayer György	1905. márc.	23.	Budapest, izr.
25	*Mezei József*	1904. márc.	5.	Jászkisér, ref.
	Nékám Sándor	1905. okt.	11.	Budapest, r. kath.
	Rosenberg Gábor	1904. jún.	8.	Budapest, izr.
	Schranz Dénes	1904. júl.	10.	Budapest, r. kath.
	Siklóssy István	1904. júl.	22.	Budapest, r. kath.
30	*Simon Ferenc*	1904. máj.	27.	Bicske, Fehérm. izr.
	Stern József	1904. aug.	29.	Budapest, izr.
	Szádeczky-Kardoss Jenő	1904. okt.	23.	Andrásfalva, Liptóm. ref.
	Téglás Sándor	1905. ápr.	9.	Budapest, ref.
	Tuzson János	1903. szept.	8.	Selmecbánya, ref.
35	*Vas Lajos*	1904. nov.	29.	Budapest, izr.
	Zsilinszky Antal	1905. jan.	3.	Budapest, ág. ev.

Magántanuló:

Rózsahegyi László	1904. júl.	5.	Budapest, r. kath.

IV. osztály.

	Aczél István	1904. febr.	25.	Budapest, izr.
	Aujeszky László	1903. aug.	23.	Budapest, r. kath.
	Bikár Iván	1903. márc.	29.	Zombor, gör. kel.
	Br. Brandenstein Gyula	1904. márc.	22.	Budapest, r. kath.
5	*Braun Pál*	1903. szept.	28.	Budapest, r. kath.
	Dáni Szabolcs	1903. okt.	29.	Budapest, r. kath.
	Elek Szilárd	1903. máj.	8.	Budapest, izr.
	Fleischl Gyula	1904. márc.	3.	Budapest, izr.
	Frankl Ervin	1903. okt.	27.	Budapest, izr.
10	*Freund György*	1902. nov.	18.	Nagybecskerek, izr.
	Fürst Andor	1903. júl.	6.	Balmazujváros, izr.
	Genthon István	1903. aug.	18.	Budapest, r. kath.
	Groák Gyula	1903. okt.	6.	Budapest, izr.
	Grün György	1903. febr.	3.	Budapest, izr.
15	*Haich Béla*	1904. febr.	7.	Budapest, r. kath.
	Hajdufy Károly	1903. febr.	19.	Szabadka, r. kath.
	Halászy István	1903. dec.	6.	Budapest, ág. ev.
	Hoffmann Lipót	1903. júl.	1.	Baja, r. kath.
	Illos Endre	1902. dec.	31.	Budapest, r. kath.
20	*Kállay György*	1902. okt.	11.	Neu-Zuczka, r. kath.
	Klug Nándor	1903. máj.	29.	Budapest, ág. ev.
	Br. Lukács György	1903. okt.	29.	Gyula, r. kath.
	Mara József	1903. ápr.	10.	Szászrégen, ref.
	Marton Endre	1904. jan.	26.	Budapest, izr.
25	*Rudan Pál*	1903. jún.	10.	Budapest, r. kath.
	Schmidl Ernő	1904. márc.	13.	Budapest, r. kath.
	Simon-Milch György	1903. nov.	5.	Budapest, izr.
	Streitman Jenő	1903. jún.	3.	Jászberény, r. kath.
	Szegedy Géza	1903. nov.	11.	Pécs, r. kath.
30	*Szinyei Merse Lajos*	1903. júl.	15.	Szinye, r. kath.
	Szirmai Zsolt	1903. júl.	25.	Budapest, r. kath.
	Szomjas György	1903. szept.	24.	Budapest, r. kath.
	Szőke Zoltán ö. d.	1903. dec.	29.	Nagyvárad, r. kath.
	Szűcs Miklós	1903. okt.	18.	Budapest, izr.
35	*Torma Miklós*	1902. nov.	5.	Deés, r. kath.
	Vas György	1903. ápr.	3.	Budapest, izr.
	Vermes Géza	1903. máj.	19.	Budapest, izr.

Magántanulók:

Kaiser Emil	1903. júl.	6.	Ságodbekeháza, izr.
Szomjas Lajos	1902. szept.	7.	Budapest, r. kath.

V. osztály.

	Beér Bertalan	1902. márc.	1.	Budapest, izr.
	Beifeld György	1902. ápr.	11.	Budapest, izr.
	Boros Ernő	1903. jan.	17.	Budapest, ág. ev.
	Csécsi-Nagy Miklós	1902. febr.	9.	Budapest, ref.
5	*Dezsényi Pál*	1903. ápr.	8.	Budapest, izr.
	Dick Endre	1902. aug.	15.	Budapest, izr.
	Dörschug Tibor	1902. ápr.	14.	Budapest, r. kath.
	Erdey-Grúz Tibor	1902. okt.	27.	Budapest, r. kath.
	Fuchs Pál	1902. nov.	2.	Budapest, izr.
10	*Gara György*	1902. szept.	10.	Budapest, izr.
	Gazdy Tibor	1902. okt.	16.	Budapest, r. kath
	Gál Endre	1902. jún.	10.	Budapest, izr.
	Iványi Sándor	1903. máj.	1.	Budapest, r. kath.
	Jablonkay Géza	1902. okt.	28.	Budapest, r. kath.
15	*Jankovich Lajos*	1901. márc.	29.	Budapest, r. kath.
	Jellinek Henrik	1902. ápr.	17.	Budapest, izr.
	Br. Kohner Miklós	1903. ápr.	29.	Budapest, izr.
	Br. Korányi László	1902. okt.	13.	Budapest, r. kath.
	Kosztics Milán	1902. nov.	20.	Budapest, g. kel.
20	*Lukáts Tibor*	1902. jan.	17.	Budapest, r. kath.
	Malonyay D. Tamás ö. d.	1902. okt.	25.	Budapest, r. kath.
	Marinovich László	1902. szept.	7.	Csömör, Pestm. r. kath.
	Marton György	1902. júl.	28.	Budapest, izr.
	Nánássy Ferenc	1902. jún.	6.	Budapest, r. kath.
25	*Pályi István*	1902. júl.	4.	Budapest, r. kath.
	Pályi Sándor	1902. febr.	12.	Budapest, r. kath.
	Ritoók Zsigmond	1901. dec.	9.	Budapest, ref.
	Rudnai Guidó	1902. dec.	12.	Budapest, izr.
	Sándor Miklós	1902. okt.	17.	Budapest, izr.
30	*Sándor Tibor*	1902. máj.	27.	Budapest, unitárius
	Schranz András	1902. szept.	4.	Budapest, r. kath.
	Sebestyén György	1903. aug.	17.	Budapest, izr.
	Siklóssy József	1902. okt.	27.	Budapest, r. kath.
	Somogyi-Tóth József	1901. ápr.	13.	Kecskemét, ref.
35	*Stamberger Bódog*	1902. okt.	15.	Kassa, izr.
	Szádeczky-Kardoss László	1902. máj.	21.	Liptó-Andrásfalu, ref.
	Sztrókay László	1902. máj.	27.	Budapest, ág. ev.
	Takács Ervin	1902. júl.	2.	Budapest, r. kath.
	Vass László ö. d.	1902. okt.	28.	Budapest, r. kath.
40	*Wolfinger Andor*	1902. dec.	25.	Budapest, izr.

VI. osztály.

	Ascher László	1901. márc.	23.	Budapest, r. kath.
	Baumgarten Edgar	1901. máj.	13.	Budapest, izr.
	Bikár Sztanoje	1901. szept.	5.	Zombor, g. kel.
	Br. Brandenstein Béla	1901. márc.	17.	Budapest, r. kath.
5	*Darányi György*	1901. okt.	6.	Budapest, ref.
	Fábri József	1901. dec.	6.	Budapest, r. kath.
	Gaszner Tibor	1901. júl.	17.	Budapest, r. kath.
	Gyérey Zoltán	1901. dec.	5.	Budapest, r. kath.
	Hattyasy Dezső	1901. jún.	15.	Budapest, r. kath.
10	*Hedry Árpád*	1901. ápr.	1.	Budapest, r. kath.
	Heinrich Gábor	1901. máj.	31.	Budapest, r. kath.
	Ignotus-Veigelsberg Pál	1901. júl.	1.	Budapest, izr.
	Janovics Ferenc	1901. dec.	2.	Budapest, r. kath.
	Kopits Imre	1901. okt.	15.	Budapest, r. kath.
15	*Kovács József*	1901. szept.	14.	Budapest, r. kath.
	Kövess István	1901. dec.	17.	Budapest, r. kath.
	Lónyay Ferenc	1900. okt.	31.	Budapest, ref.
	Lukachich Aladár	1901. dec.	1.	Budapest, r. kath.
	Major Ervin	1901. jan.	26.	Budapest, izr.
20	*Mészáros Károly* ö. d.	1900. nov.	3.	Budapest, r. kath.
	Neményi Albert	1901. okt.	12.	Budapest, izr.
	Pál István	1902. ápr.	11.	Máramarossziget, r. kath.
	Popper György	1901. nov.	2.	Budapest, izr.
	Ráskai László	1901. aug.	27.	Budapest, izr.
25	*Riesz György*	1901. szept.	24.	Budapest, izr.
	Sándor György	1901. máj.	11.	Budapest, izr.
	Steffanits Pál ö. d.	1901. ápr.	28.	Budapest, r. kath.
	Székely Andor	1901. dec.	3.	Budapest, izr.
	Sziklás Endre	1901. nov.	5.	Budapest, izr.
30	*Szinyei Merse György*	1901. máj.	15.	Budapest, r. kath.
	Takácsy Szilárd	1901. dec.	5.	Tövisegyházpuszta, r. k.
	Tóthvárady-Asbóth Miklós	1902. márc.	6.	Budapest, r. kath.
	Varjassy József	1901. nov.	21.	Budapest, r. kath.
	Vécsei György	1902. jan.	15.	Budapest, izr.
35	*Wolfner László*	1901. márc.	16.	Budapest, izr.
	Zemplényi László	1901. jún.	8.	Bia, Pestm. r. kath.

Kilépett:

Lederer Andor	1901. okt.	24.	Budapest, izr.

VII. osztály.

	Altai Kornél	1901. márc.	27.	Budapest, izr.
	Altstädter László	1900. okt.	23.	Budapest, izr.
	Baracs Sándor	1900. nov.	17.	Budapest, izr.
	Bikár Vazul ö. d.	1900. jún.	10.	Zombor, gör. kel.
5	*Corzan-Avendano Béla*	1900. máj.	19.	Budapest, r. kath.
	Dezsényi Gyula	1900. okt.	9.	Budapest, izr.
	Farkass Róbert	1900. ápr.	25.	Budapest, unit.
	Gothárd Zsigmond	1900. okt.	9.	Budapest, unit.
	Groák Béla	1901. aug.	23.	Budapest, izr.
10	*Jankovich István*	1899. dec.	19.	Budapest, r. kath.
	Jármai Sándor	1900. márc.	29.	Budapest, izr.
	Kallós László	1900. márc.	5.	Budapest, izr.
	Kármán László	1900. ápr.	6.	Budapest, izr.
	Br. Kohner István	1900. aug.	7.	Budapest, izr.
15	*Kozma Jenő*	1900. júl.	10.	Rákoscsaba, ág. ev.
	Kúnos István	1901. márc.	9.	Budapest, izr.
	Lipthay Imre	1900. nov.	10.	Budapest, r. kath.
	Lossonczy Antal	1900. júl.	24.	Budapest, ref.
	Madarász Gyula	1900. febr.	8.	Budapest, r. kath.
20	*Marinovich Marcel* ö. d.	1900. nov.	23.	Budapest, r. kath.
	Neumann István	1900. jún.	16.	Budapest, izr.
	Pályi Gyula ö. d.	1900. márc.	10.	Trencsén, r. kath.
	Pischinger Tibor	1900. jún.	1.	Budapest, r. kath.
	Pulszky Géza	1900. jún.	13.	Zsebefalva, ág. ev.
25	*Reiner Ede*	1900. máj.	12.	Kispest, r. kath.
	Rihmer László	1900. febr.	8.	Budapest, r. kath.
	Rubinek Tibor	1900. okt.	2.	Budapest, r. kath.
	Rudan László	1900. jan.	20.	Budapest, r. kath.
	Schay Géza	1900. máj.	26.	Bécs, ág. ev.
30	*Seligmann György*	1900. júl.	31.	Budapest, izr.
	Söpkéz Sándor	1900. ápr.	26.	Budapest, r. kath.
	Strasser Béla	1901. febr.	28.	Budapest, izr.
	Szilasi Jenő ö. d.	1900. márc.	6.	Budapest, izr.
	Tarjányi Ákos	1900. máj.	30.	Budapest, ref.
35	*Tólhvárady-Asbóth András*	1900. nov.	19.	Budapest, r. kath.
	Török Sándor	1900. dec.	13.	Budapest, izr.
	Vészi Gábor	1900. máj.	6.	Budapest, izr.
	Vörösváry Ákos	1900. máj.	13.	Budapest, r. kath.

Magántanuló:

	Meller Vilmos	1899. szept.	9.	Budapest, izr.

Kilépett:

	Szentgyörgyi László	1900. márc.	6.	Budapest, ref.

VIII. osztály.

	Bolváry-Zahn Ferenc	1899. dec.	10.	Budapest, r. kath.
	Czakó István	1899. máj.	17.	Budapest, r. kath.
	Grauer Miksa Pál	1899. jún.	20.	Budapest, izr.
	Hajdufy Bertalan	1899. aug.	15.	Szabadka, r. kath.
5	*Hatvany Géza*	1899. dec.	25.	Budapest, ref.
	Hecht Olivér	1899. júl.	16.	Budapest, izr.
	Hedry László	1898. okt.	5.	Budapest, r. kath.
	Hevesi Ödön	1900. jún.	14.	Budapest, r. kath.
	Horváth Attila	1899. jan.	27.	Budapest, r. kath.
10	*Hunké Lajos*	1899. aug.	18.	Budapest, r. kath.
	Iványi Gábor	1898. nov.	10.	Budapest, r. kath.
	Juhász Andor ö. d.	1899. aug.	1.	Budapest, izr.
	Kapy Rezső	1899. jún.	28.	Budapest, r. kath.
	Kirchner József	1899. dec.	17.	Budapest, r. kath.
15	*Komor János*	1900. febr.	3.	Budapest, izr.
	Lukachich Sándor	1900. jan.	7.	Budapest, r. kath.
	Makay Miklós	1899. júl.	30.	Budapest, r. kath.
	Okolicsányi-Zsedényi Zénó	1900. jan.	29.	Lőcse, ág. h. ev.
	Pajor Ferenc	1899. okt.	16.	Budapest, izr.
20	*Br. Pongrácz Tasziló*	1899. febr.	1.	Budapest, r. kath.
	Pulszky Imre	1898. febr.	27.	Budapest, ág. ev.
	Rácz László ö. d.	1900. febr.	16.	Bécs, r. kath.
	Rózsavölgyi László	1900. jan.	12.	Budapest, izr.
	Sándor Zoltán	1900. márc.	1.	Medgyes, unit.
25	*Siklóssy Pál*	1899. júl.	16.	Budapest, r. kath.
	Simon Gábor	1899. dec.	21.	Budapest, izr.
	Stamberger Imre	1899. jún.	19.	Kassa, izr.
	Szászy István	1899. dec.	1.	Budapest, ref.
	Szilasi Imre	1900. jan.	12.	Budapest, izr.
30	*Szirmai Olivér*	1899. okt.	22.	Budapest, izr.
	Sztrókay Pál	1899. szept.	12.	Budapest, ág. ev.
	Temesváry Miklós	1899. aug.	4.	Budapest, izr.
	Torkos Ferenc	1899. nov.	7.	Budapest, ág. ev.
	Torma György	1899. nov.	11.	Budapest, r. kath.
35	*Tuzson Ferenc*	1899. júl.	29.	Vihnyepeszerény, ref.
	Vörösváry Zoltán	1899. ápr.	2.	Budapest, r. kath.
	Wolfner András	1898. dec.	22.	Budapest, izr.

AZ IFJÚSÁGI KÖRÖK MŰKÖDÉSE.

A) A Báró Eötvös József Önképzőkör.

A *Báró Eötvös József Önképzőkör* működését az 1916/17-iki iskolai évben *dr. Császár Elemér* tanárelnök vezette. Az ifjúság részéről elnök *Szászy István* VIII.; alelnök *Juhász Andor* VIII.; titkár *Czakó István* VIII.; jegyzők *Bolváry Ferenc* VIII. és *Pályi Gyula* VII.; pénztáros *Marinovich Marcell* VII.; ellenőr *Rácz László* VIII. o. tanulók voltak. Az iskolai év második felében a VIII. osztályú tisztviselők nagy része katonai szolgálatra vonult be; a megüresedett helyek egy részét a kör betöltvén, a változott tisztikarban elnök *Juhász Andor* VIII.; titkár és első jegyző *Sztrokay Pál* VIII. o. tanuló lett.

A kör a nehéz viszonyokhoz képest aránylag szorgalmas működést fejtett ki.

Rendes üléseit hetenként tartotta s ezeken a tagok jobbára irodalomtörténeti és könnyebb esztétikai kérdésekkel foglalkozó dolgozatokat s novellákat meg verseket mutattak be, valamint szavalókészségükről tettek tanúságot. Azonkívül rendezett a kör díszgyűlést: október 8-án az aradi vértanuk emlékét újította föl, március 15-én pedig az egész ifjúság és tanári testület jelenlétében megünnepelte a nagy nap 69-ik évfordulóját.

Az Önképzőkör szavalóversenyén *Szászy István*, *Szilasi Imre* és *Szirmai Olivér* VIII. o. tanulók nyertek díjat, az irodalomtörténeti pályázatokon *Siklóssy Pál* VIII. o. két, *Schay Géza* VII. o. tanuló egy díjat nyert.

B) Gyorsírókör.

Iskolánk gyorsíróköre, a háború-okozta rendkívüli viszonyok között ugyan korlátoltabb mértékben, de a lefolyt iskolai évben is folytatta munkáját. A kör tanárelnöke *Pályi Sándor* volt. Az ifjúság a kör tagjai közül elnöknek *Szászy István* VIII. oszt., titkárnak *Szilasi Imre* VIII. oszt., jegyzőnek *Pályi Gyula* VII. oszt. tanulót választotta meg. A kör alkalmat adott tagjainak a gyorsírás elsajátítására és gyakorlására. A folyó iskolai évben is folytatta azt a fontos munkásságát, amellyel a gyorsírás rendszeres tanítását igyekezett pótolni azzal, hogy a kezdőknek a Nagy Sándor-féle rendszerből heti 1 órás tanfolyamot tartott fenn. A tanfolyamot *Szilasi Imre* VIII. oszt. tanuló vezette, a tanárelnök felügyelete alatt és útmutatása szerint. A kezdők három hónap alatt annyira elsajátították a gyorsírás alapfokát, a népszerű gyorsírást, hogy évzáró versenyt is tarthattak, amelyen a legszebb eredményt Siklóssy József V. oszt., Siklóssy István III. oszt. és Nékám Sándor III. oszt. tanulók mutatták fel.

STATISZTIKAI KIMUTATÁSOK.

I. A tanulók számának alakulása az iskolai év folyamán.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Nyilvános tanuló	az iskolai év folyamán fölvétetett	35	34	37	37	40	37	40	37	297
	az iskolai év folyamán magántan. lett	—	—	1	—	—	—	1	—	2
	« « « « önként kimaradt	2	—	—	—	—	1	1	—	4
	« « « « kizáratott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	« « « « meghalt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	az osztályvizsgálatról elmaradt	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	osztályvizsgálatot tett	33	34	36	37	40	36	38	37	291
Magántanuló	felvétetett	4	1	—	2	—	—	—	—	7
	osztályvizsgálatot tett	3	1	1	2	—	—	1	—	8
	Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók összes létszáma	36	35	37	39	40	36	39	37	299

II. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. tanulók megbetegedései.

Megbetegedések száma	nem fertőző, könnyű	80	101	119	120	115	123	112	137	907
	« « súlyos (6 napnál tovább tartó)	23	4	7	17	17	10	12	6	76
	fertőző (járványos)	11	2	2	4	—	—	4	2	25

III. A tanulók megoszlása kor szerint.

Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók közül	1907-ben született	8	—	—	—	—	—	—	—	8
	1906 « «	26	11	—	—	—	—	—	—	37
	1905 « «	2	23	10	—	—	—	—	—	35
	1904 « «	—	1	26	6	—	—	—	—	33
	1903 « «	—	—	1	28	5	—	—	—	34
	1902 « «	—	—	—	5	32	3	—	—	40
	1901 « «	—	—	—	—	3	31	6	—	40
	1900 « «	—	—	—	—	—	2	31	8	41
	1899 « «	—	—	—	—	—	—	2	25	27
	1898 « «	—	—	—	—	—	—	—	4	4
	Összesen	36	35	37	39	40	36	39	37	299

IV. A tanulók megoszlása honosság és a szülők (v. gyámok) állandó lakóhelye szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók	összes száma	36	35	37	39	40	36	39	37	299
	Ezek közül magyar honos volt:									
	1. magyarországi illetőségű	35	35	37	39	40	36	38	37	297
	2. horvát-szlavonországi illetőségű	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	boszniai illetőségű	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	külföldi honos volt	1	—	—	—	—	—	1	—	2
	száma, akiknek szülője (v. gyámja) állandóan Budapesten lakott	36	32	35	39	39	35	39	37	292

V. Az osztályvizsgálatot tett nyilv. és magántanulók megoszlása törvényhatóságonként szülőik (v. gyámjuk) magyarországi állandó lakóhelye szerint.

Magyar anyaország	*A)* Vármegyék:									
	Brassó	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	Békés	—	1	1	—	—	—	—	—	2
	Fejér	—	—	—	—	—	1	—	—	1
	Pest-Pilis-Solt-Kiskun	—	1	1	—	1	—	—	—	3
	Vármegyék együtt	—	3	2	—	1	1	—	—	7
	B) Városok: Budapest	36	32	35	39	39	35	39	37	292
	Vármegyék és városok együtt	36	35	37	39	40	36	39	37	299

VI. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása szülőik (v. gyámjuk) foglalkozása (társadalmi állása) szerint.

A szülők (v. gyámok) közül	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
	nagybirtokos, nagybérlő (1000 kat. holdon felül)	—	2	2	3	3	2	2	2	16
	középbirtokos és bérlő (100—1000 kat. holddal)	1	—	—	1	1	—	—	—	3
	kisbirtokos, kisbérlő (100 kat. holdon alul)	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	egyéb őstermelő (feles, majoros, kertész, halász)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	gazdasági tisztviselő	—	—	—	—	—	1	—	—	1
	egyéb gazdasági segédszemély (földműves, napszámos, gazdasági cseléd)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nagyiparos, bánya-nagyvállalkozó	1	1	2	4	1	2	1	2	14
	kisiparos, bánya-kisvállalkozó	—	1	—	—	—	—	—	1	2
	ipari v. bányászati tisztviselő	2	—	3	—	1	—	2	—	8
	egyéb ipari v. bányászati segédszemély (előmunkás, segéd, munkás stb.)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nagykereskedő, nagyvállalkozó	8	5	1	4	1	2	1	4	26
	kiskereskedő, kisvállalkozó	—	—	1	—	—	—	1	—	2
	kereskedelmi v. közlekedési tisztviselő	4	6	4	1	5	3	3	2	28
	egyéb keresk. v. közl. segédszemély (altiszt, segéd, szolga)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	köztisztviselő (a papok, tanárok és tanítók kivételével)	5	5	3	7	8	8	12	8	56
	pap, tanár, tanító	3	7	5	5	4	3	2	4	33
	másféle értelmiségi (orvos, ügyvéd, közjegyző, gyógyszerész, orsz. képv. stb.), ilyeneknél alkalmazott segéd, irnok stb.	9	6	11	6	12	9	10	7	70
	közhivatalban alkalmazott vagy másféle értelmiségi altiszt vagy szolga	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	katonatiszt (honvédtiszt, csendőrtiszt)	2	2	2	3	—	2	2	2	15
	katonaaltiszt (honvédaltiszt, csendőraltiszt)	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	tőkés, járadékos, háztulajdonos	1	—	1	—	—	1	—	—	3
	nyugdíjas tisztviselő, vagy az értelm. körébe számítható egyéb nyugdíjas	—	—	—	2	1	3	—	3	9
	magánzó vagy eltartásos	—	—	2	3	3	—	2	2	12
	egyéb és ismeretlen foglalkozású	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	árvaházi, szeretetházi tanulók	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen:	36	35	37	39	40	36	39	37	299

VII. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása vallás szerint.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Az osztályvizsgálatot tett tanulók	összes száma	36	35	37	39	40	36	39	37	299
	Latin szertartású róm.kath. vallású volt	13	12	11	21	17	20	14	17	125
	Görög « « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Református vallású volt	3	4	5	1	4	2	2	3	24
	Ágostai hitv. ev. « «	2	3	4	2	2	—	3	4	20
	Görög keleti « «	—	1	—	1	1	1	1	—	5
	Unitárius « «	1	—	—	—	1	—	2	1	5
	Izraelita « «	17	15	17	14	15	13	17	12	120

VIII. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók megoszlása anyanyelv szerint.

Az oszt. vizsg.-t tett tanulók közül	magyar anyanyelvű volt	36	35	36	38	40	35	38	37	295
	német « «	—	—	1	—	—	—	—	—	1
	szerb « «	—	—	—	1	—	1	1	—	3
	horvát « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nem magyar anyanyelvű volt	—	—	1	1	—	1	1	—	4

IX. Az oszt.-vizsg.-t tett tanulók megoszlása nyelvismeret szerint

Az oszt. vizsg.-t tett magy. anyanyelvű tanulók közül	csak magyarul tudott	5	6	13	2	13	4	2	5	50
	más nyelven is «	31	29	23	36	27	31	36	32	245
	németül « «	31	29	21	34	27	31	37	32	242
	tótul « «	—	1	1	1	1	2	1	2	9
	oláhul « «	—	—	—	—	—	—	1	—	1
	szerbül (horvátul) «	—	—	—	—	—	1	1	—	2
	angolul « «	1	1	—	2	1	4	6	4	19
	franciául « «	5	—	2	11	10	21	14	13	76
	olaszul « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—

X. Ismétlők; a görög-pótló tárgyak tanulói; magaviselet és mulasztások.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
Az osztályvizsgálatot tett	nyilvános és magántanulók közül:									
	ismétlő volt	—	1	—	—	—	—	—	—	1
	a görög-pótló tárgyakat tanulta	—	—	—	—	25	18	26	21	90
	nyilvános tanulók közül:									
	magaviseletből 1 osztályzatot kapott	33	29	29	35	39	33	32	36	266
	« 2 osztályzatot kapott	—	5	7	2	1	3	6	1	25
	« 3 osztályzatot kapott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	« 4 osztályzatot kapott	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	nyilvános tanulók közül:									
	egy órát sem mulasztott	2	5	6	—	7	4	8	2	34
	csak igazoltan «	31	29	30	37	33	32	30	34	256
	igazolatlanul «	—	—	—	—	—	—	—	1	1
	az ezen tanulók által:									
	igazoltan mulasztott órák száma	3383	2106	1676	2809	2346	1538	1476	2261	17595
	igazolatlanul « « «	—	—	—	—	—	—	—	1	1

XI. Az osztályvizsgálatot tett tanulók általános előmenetele.

	Részletezés	I.	II.	III.	IV.	V.	VI.	VII.	VIII.	Összesen
		osztályban								
A) A nyilv. és magántanulók közül minden rendes tantárgyból	jeles osztályzatot kapott	4	12	10	5	11	4	8	10	64
	legalább jó « «	22	14	12	18	10	17	14	16	123
	legalább elégséges osztályzatot kapott	10	9	15	15	19	15	17	11	111
	egy tárgyból elégtelen « «	—	—	—	1	—	—	—	—	1
	két « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	több « « « «	—	—	—	—	—	—	—	—	—
	Összesen	36	35	37	39	40	36	39	37	299

B) **A rendkívüli tantárgyak a VIII. o. egészségtan kivételével szüneteltek.**

XII. Az osztályvizsgálatot tett nyilvános és magántanulók osztályzatai.

Tantárgy	I. osztály				II. osztály				III. osztály				IV. osztály				V. osztály				VI. osztály				VII. osztály				VIII. oszt.			
	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elégs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.	jeles	jó	elgs.	elgt.
Vallástan	16	15	5	—	15	14	6	—	17	16	4	—	22	11	6	—	23	16	1	—	16	16	4	—	20	14	5	—	21	16	—	—
Magyar nyelv	16	13	7	—	17	12	6	—	16	15	6	—	15	19	5	—	17	20	3	—	18	13	5	—	12	15	12	—	13	13	11	—
Latin nyelv	23	11	2	—	23	12	—	—	14	11	12	—	12	12	14	1	18	7	15	—	12	11	13	—	15	11	13	—	12	7	18	—
Görög nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	13	1	1	—	7	7	4	—	8	5	—	—	6	5	5	—
Görög-pótló irodalom	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	7	17	1	—	12	6	—	—	4	8	14	—	7	7	7	—
Görög-pótló rajz	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	8	7	10	—	5	5	8	—	6	10	10	—	10	8	3	—
Német nyelv	—	—	—	—	—	—	—	—	16	17	4	—	17	16	6	—	21	16	3	—	15	16	5	—	14	15	10	—	13	18	6	—
Történelem	—	—	—	—	—	—	—	—	12	14	11	—	9	17	13	—	14	24	2	—	17	15	4	—	13	16	10	—	12	11	14	—
Földrajz	7	23	6	—	21	14	—	—	24	10	3	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természetrajz	19	17	—	—	27	7	1	—	—	—	—	—	15	18	6	—	27	13	—	—	13	21	2	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Természettan	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	16	10	13	—	17	11	9	—
Mennyiségtan	18	16	2	—	17	13	5	—	18	10	9	—	10	22	7	—	15	12	13	—	5	18	13	—	18	8	13	—	12	13	12	—
Rajzoló geometria	18	15	3	—	18	13	4	—	16	18	3	—	13	25	1	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—
Filozófiai propedeutika	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	—	12	12	13	—
Nyilv. tanulók: Szépírás	4	25	4	—	6	14	14	fm.	—	—	—	—	—	—	—	fm.	—	—	—	fm	—	—	—	—	—	—	—	fm	—	—	—	fm
Nyilv. tanulók: Testgyakorlás	8	25	—	—	20	10	1	3	24	11	1	—	15	15	2	5	21	16	—	3	17	19	—	—	15	18	2	3	12	24	—	1
Összesen	36		(33)		35		(34)		37		(36)		39		(37)		40				36				39		(38)		37			

A rendkívüli tantárgyak a VIII. o. egészségtan kivételével szüneteltek.

ÉRETTSÉGI VIZSGÁLAT A HÁBORÚ HARMADIK ÉVÉBEN.

Idei nyolcadik osztályunk 37 növendéke közül:

1. a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium 1917. évi 8689. V. számú rendelete értelmében elsőfélévi osztályzatuk alapján 1917. január 26-án (329., 330. és 331. iktatószám alatt) érettségi bizonyítványt kaptak az 1898-ban született, besorozott tanulók, összesen hárman, ú. m.: Iványi Gábor, Pulszky Imre, Wolfner András;

2. a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium 1917. évi 2257. eln. számú rendelete alapján 1917. március 3-án (390. iktatószám alatt) írásbeli érettségi vizsgálat nélkül érettségi bizonyítványt kaptak az 1899-ben született, besorozott VIII. osztályos tanulók, összesen tizenheten, ú. m.: Bolváry-Zahn Ferenc, Czakó István, Grauer Miksa, Hajdufi Bertalan, Hatvany Géza, Horváth Attila, Hunké Lajos, Kapy Rezső, Makay Miklós, Pajor Ferenc, Siklóssy Pál, Simon Gábor, Szászy István, Szirmay Olivér, Torkos Ferenc, Torma György, Tuzson Ferenc.

3. A megmaradt 17 jelölt rendes érettségi vizsgálatot tett az iskolai év végén. A vizsgálat írásbeli része lefolyt 1917. május 14., 15. és 16-án. A tételek a következők voltak:

a) a *magyar* nyelv és irodalom köréből: A Toldi-trilógia egyes részeinek jellemzése. Az eredmény volt: 3 jeles, 5 jó, 9 elégséges dolgozat;

b) a *latin* nyelvi tétel: fordítás latinból magyarra: Ovidius Fasti II. 83—108. Az eredmény: 3 jeles, 8 jó, 6 elégséges dolgozat;

c) a *mennyiségtan* köréből: Két egymást derékszög alatt keresztező országúton egy-egy gépkocsi egyszerre indúl a kereszteződés felé. Egyiknek sebessége 20 msec.,[1] a másiké 15 msec[1]. Az indulás pillanatában az első 2·5 Km., a második 2 Km. távolságban van a kereszteződéstől. Hány másodperc mulva lesz a két gépkocsi egymáshoz legközelebb? Valamely gömbhéj, melynek külső átmérője 24·5 cm, belső átmérője 15·7 cm, a vizbe 8·3 cm-nyire merül be. Mekkora a gömbhéj anyagának fajsúlya? Az eredmény volt 6 jeles, 8 jó, 3 elégséges dolgozat.

Ezen az alapon mind a 17 jelölt szóbelire bocsáttatott; a szóbeli éretségin 1917. június 5-én és 6-án *dr. Wittmann Ferenc* műegyetemi ny. r. tanár, tanárképzőintézeti helyettes igazgató úr elnökölt. A vizsgálatot valamennyi jelölt megállotta és így június 6-án érettségi bizonyítványt kaptak következő növendékeink:

Hecht Olivér
Hedry László
Hevesi Ödön
Juhász Andor
Kirchner József
Komor János
Lukachich Sándor
Okolicsányi-Zsedényi Zénó
Br. Pongrácz Tasziló
Rácz László
Rózsavölgyi László
Sándor Zoltán
Stamberger Imre
Szilasi Imre
Sztrókay Pál
Temesváry Miklós
Vörösváry Zoltán

Az iskolai év folyamán kiadott érettségi bizonyítványokról, illetőleg az osztályzati eredményről áttekintést nyújt a következő kimutatás:

Érettségi bizonyítványt kapott mikor?		hány tanuló?	Ezek közül		
			jelesen érett	jól érett	érett
1.	1917. jan. 26-án a V. K. M. 8689/1917. sz. rend. alapján	3	—	1	2
2.	1917. márc. 3-án a V. K. M. 2257/1917. sz. rend. alapján	17	5	6	6
3.	1917. jún. 6-án (rendes érettségi vizsgálat után)	17	6	5	6
	Összesen	37	11	12	14
A görög nyelvből kiegészítő érettségi vizsgálatot tett		hány tanuló?	Jeles	Jó	Elégséges
			eredménnyel		
1.	1917. márc. 3-án	5	3	2	—
2.	1917. jún. 6-án	3	2	1	—
	Összesen	8	5	3	—

ÖSZTÖNDIJAS ÉS JUTALMAZOTT TANULÓK AZ 1916—1917. ISKOLAI ÉVBEN.

I. Az intézetünkhöz kötött ösztöndíj- és jutalomdíj alapítványoknak rendelkezésre álló kamatait az 1916—17. iskolai évben a következők kapták:

1. Az *Egyesült Budapest-fővárosi takarékpénztár* millenniumi alapítványának ösztöndíj-kamatait (200 K) az alapító takarékpénztár adományából *Geréb István* élvezte. (Az alapító tkpt. végzése 1917. febr. 14-én 85. sz. alatt kelt.)

2. A *Strauss Antal-féle alapítvány* 100 koronát tevő jutalomdíját a tanári-kar jelölése alapján az igazgató *Janovics Ferenc* VI. o. növendéknek adományozta.

3. A *Brüll Ármin-féle ösztöndíj-alapítvány* kamatait 320 korona összegben a Pesti Izr. Hitközség elöljárósága ez idén is *Szilasi Jenő* VII. oszt. növendéknek adományozta. (A hitközség végzése 1917. márc. 26-án 2690. sz. alatt kelt.)

4. A *Volf György-féle jutalomdíj-alapítvány* kamataiból 3 db. körmöczi aranynak megfelelő 36 K összeget a tanári kar ajánlására ez évben *Szászy István* VIII. o. növendék kapta meg; továbbá az alapítólevél értelmében egy darab körmöczi aranyat, illetőleg ennek megfelelő 12 K összeget a tanári kar, Törökbálint község iskolaszékének kijelölése alapján, *Führinger József*-nek, az ottani elemi iskola VI. osztályú tanulójának adományozott, mint aki a magyar nyelvben kitünő előmenetelt tanusított. Minthogy az idén két teljesen egyforma sikert felmutató növendéke volt a törökbálinti elemi iskolának, Pruzsinszky János igazgató 12 koronás adományt küldött Weicher Miklós törökbálinti apátplébános úr kezéhez, hogy *Braun József* VI. elemi iskolai fiút vele megjutalmazza.

5. A *Kármán Mór nevére tett alapítvány* kamataiból Kármán Mór: Pedagogiai dolgozatok cimű kétkötetes munkájának egy példányát *Márkus Jenő* ösztöndíjas rendes tanárjelöltnek adtuk ki.

6. A *Havas Ernő-féle jutalomkönyv-alapítvány* csak minden második évben kerül kiosztásra.

7. A *dr. Waldapfel János* tanár által felajánlott Kármán Mór: Pedagogiai dolgozatok cimű munkának egy példányát a tanári testület *Apáti György* ösztöndíjas rendes tanárjelöltnek ítélte oda.

8. A *Dr. Havas Ernő-féle 2400 K ösztöndíj-alapítvány* kamatait a tanári testület 108 K összegben *Juhász Andor* VIII. o. növendéknek adományozta.

9. A *Szinóbányai Kramer Miklós* nevére tett alapítvány kamataiból 90 koronát kapott *Karai Gusztáv* III. o. növendék.

10. A magát megnevezni nem kívánó nagylelkű jótevő évenkinti 300 koronás adományát *Burda István* III. o. növendék kapta meg.

II. **Külső ösztöndíjat** élvezett:

1. *Gr. Löwenburg-féle ösztöndíjat* (600 K): *Steffanits Pál* VI. o. növendék. (Ő cs. és ap. kir. Felségének Bécsben 1912. júl. 17-én kelt legkegyelmesebb adományából: Vall. és Közokt. Min. 1912. júl. 30-án kelt 99,452. sz. r.)

2. *Kincstári Mária Terézia-féle ösztöndíjat* (240 K): *Marinovich Marcel* VII. o. növendék. (M. kir. Pénzügymin. adományából, 1912. aug. 14-én 2904. sz. r.)

3. *Budai és váczi Mária Terézia-féle ösztöndíjat* (240 K): *Rácz László* VIII. o. növendék. (Vallás- és Közokt. Miniszt. adományából 1914 május 15-én kelt 51,941. sz. r.), úgyszintén 1915. évi 21,790 sz. r.-tel 240 koronát *Mészáros Károly* VI. o. növendék.

4. *Belánszky-féle ösztöndíjat* (210 K): *Szőke Zoltán* III. oszt. növendék. (A váczi káptalan 2663/1913. sz. a. kelt adományából, melyet a Vall. és Közokt. Min. 188,175/1913. sz. r. tudomásul vett.)

5. *Balla Athanáz-féle ösztöndíjat* (300 K): *Bikár Vazul* VII. o. növendék. (Vallás- és Közokt. Miniszt. 1915. évi jan. 29-én kelt 167,814/V. sz. r. a.)

6. *Horvát-Szlavonországból* származó tanulóknak adandó nevelési kedvezményből (500 K): *Dominich Vilmos* III. oszt. növendék. (Horv.-Szlavon. Min. 1914. évi szept. 2-án 360. eln. sz. a. kelt r., Vall. és Közokt. Min. 1916. szept. 11-én kelt 12,478. eln. sz. r. alapján.)

7. A *Váczi Mária Terézia-féle alap* terhére 120 K tanulmányi segélyt nyert *Pályi Gyula* VII. o. növendék, továbbá 100 K tanulmányi segélyt *Vass László* V. o. növendék (Vallás- és Közokt. Miniszt. 51,127/1917./V. sz. a. kelt rendelettel).

8. *Bésán-féle* ösztöndíjat (200 kor.) *Bedő Andor* II. osztályú növendék kapta. (Vall. és Közokt. Min. 1917. ápr. 23-án 47,681. sz. r.)

9. *A jövedéki bírságalapból* a fő- és székvárosi m. kir. pénzügyigazgatóság 1916. jul. 19-én 56,803. sz. a. kelt rendelkezése alapján *Gaigne Győző* I. oszt. tanulónk évi 200 kor. ösztöndíjban részesült.

ELESETT HŐSEINK.

A szinte végtelennek látszó rettenetes világégés még egyre tart és az iskola emberei maguk is alig merik elhinni, hogy ime már a harmadik teljes iskolai év járt végére és a vérözön, emberek és más földi javak irtása egyre tart. Magunk sem hittük, hogy lassankint ennyire megkeményedhetik a szívünk és tompa beletörődéssel halljuk és olvassuk a véres áldozatok hírét. Évszázadok mulva is talán az lesz a szellem munkásainak egyik főproblémája, hogy mi módon és mily eszközökkel bírtuk mi, kortársai ennek az irtózatnak, a világháború összes tényeit és fázisait átélni, anélkül, hogy megtört volna a szívünk, főleg nekünk, a humanista gimnázium napszámosainak, akik kezdettől fogva a nemes emberiesség irányában igyekszünk vezetni és nevelni a ránk bízott gyermekifjakat; kik tudjuk, hogy ezek egytől-egyig szüleiknek örömei, reménységei, életcéljai és drága kincsei. Szemtől szembe kell látnunk a keserű bánatot, az életemésztő fájdalom keserveit, amikor könnyzáport hullató édesanyák és édesapák összetörve, halálsápadtan elzokogják kínzó gyötrelmüket. Egyikét-másikát nyolc teljes éven keresztül nap-nap után láttuk nőni, fejlődni, gyarapodni. Testben, lélekben, erkölcsben és jellemben kiképezve a hála meleg kézszorításával búcsúztak el tőlünk — mindörökre. Fiatal szívük vérét készörömest ontották ők hazájukért, magyar hősfiak imádott magyar hazájukért adták oda a legdrágábbat, életüket, mindenüket.

Az elmult két év folyamán már megsiratott növendékeinknek sorát ez az 1916—17. iskolai esztendő — sajnos — meghosszabbította. *Bartoniek Emil, Engel Pál, br. Harkányi István, Pless Ferenc, Beer Jenő, Rákosi Jenő* és *Királyfalvi Király János* hősi halált halt derék növendékeinkről megemlékeztünk a mult évben. Király János honvédzászlós szintén a galiciai harctéren esett áldozatul az ellenség golyójának 1916 június 26-án, amikor Balince községnél járőrlovaglás közben az ideális katona vitézségével előre törtetett. Tisztitársai a kolomeai katonai temetőben helyezték nyugalomra. Az osztagparancsnok szívhez szóló levélben tudatta a leverő hírt a fiatal hős dalia szüleivel, Királyfalvi Király Kálmán úrral, a Pesti Hazai Takarékpénztár főpénztárosával és nejével, született Medianszky Lenkével, akik egyetlen gyermeküket vesztették el

az ifjú hősben. Az egész intézet legmelegebb részvétét tolmácsoljuk a vígasztalhatatlan szülőknek.

Szeptember havában egy másik, kimondhatatlan fájdalmat okozó szomorúság híre döbbentette meg szívünket, amikor ugyancsak nyolc éven át volt derék, kötelességtudó, komoly jellemű növendékünknek halála hírét kellett meghallanunk. *Kisóczi* és *Szentandrási Kálmán Mária Pál* honvédtüzérhadnagy, kit több kitüntetés ért a harcok folyamán, a volhyniai ütközetekben szerzett súlyos betegsége következtében 1916 szept. 3-án a krakkói járványkórházban meghalt. Műegyetemi hallgató volt, miután 1912-ben érettségi vizsgálatát sikeresen letette, és bár nem volt erőstestű, mégis önkéntesen jelentkezett hadiszolgálatra. Mindig nagy ragaszkodással csüngött intézetünkön és többször is írt a harctérről, mindig a hálás tanítvány finom és meleg érzésével. Utoljára 1916 július 11-iki kelettel. A hősi halát halt katona fia volt *Kálmán Gusztáv* v. b. t. t. tanácsos-, ny. államtitkárnak, kinek szeleskörű családja igaz megrendüléssel állotta körül a sírt a farkasréti temetőben. Nemes emlékezete élni fog örökké.

Ugyancsak a máskor iskolai-évnyitó szeptember havában olvastuk a hirlapok megrázkódtató rovatában, hogy a hónap első napján *Szinóbányai Kramer Miklós* az orosz harctéren a képzelhető legnagyobb hősiesség kifejtése után elesett. Megelőzőleg is már rendkívüli bátorsága következtében a halál torkában volt, amikor az oroszoktól körülfogva az est homályában erdők mélyén át ki bírt szabadulni és visszamenekülhetett bajtársaihoz. Az ő hajthatatlan buzgósága és nemes katonai ambiciója megkívánta, hogy újra csak a harcél legveszélyesebb pontjaira tegyék. Ott utólérte a végzete a mi szeretett Misónkat, aki nyolc éven át évről-évre nagyobbodó sikerrel és eredménnyel folytatta tanulmányait és az érettségi vizsgálat alkalmával, mint egyik legbuzgóbb és legszorgalmasabb tagja az 1912. évjáratnak, a legkiválóbbak közé felküzdötte magát. Egyetlen fiúgyermekét vesztette el a vígasztalhatatlan édesatyja: dr. Szinóbányai Tivadar gyáros és egyetlen, forrón szeretett testvérét: Szinóbányai Krámer Ottilia úrhölgy. A háborúnak és a könyörtelen bánatoknak is megvannak a maguk páratlan epizódjaik. Egy komor őszi napon mély gyászba öltözött francia hölgy jelent meg az igazgatói irodában és az őszinte, igaz emberies fájdalomnak kesergő zokogásával siratta azt a feledhetetlenül derék magyar fiút, akit ő éveken át mint a korai árvaságra jutott két gyermek anyahelyettese, finom lelki műveltségének varázsával nevelt és gondozott. Ime az örök emberi: együtt sírunk a sírókkal. Ilyen rendkívüli helyzeteket is csak ez a világháború teremtett meg a közös bánatban, de ezt is talán csak hazánkban.

Gavosdiai Fialka Béla tartalékos hadnagy a m. kir. budapesti első honvédhuszár ezredben, Fialka Gusztáv főtörzsorvos úr s neje szül. nemes Kovács-Sebestény Jolán egyetlen fiúgyermeke,

az északi harctéren kapott súlyos sebei következtében Wiesbadenban 1916 nov. 14-én, életének huszadik évében meghalt. Hivatásos katona volt, testben és lélekben egyaránt szép és szeretetreméltó, mint az eddigelé megsiratott tanítványaink is mind kivétel nélkül. Meg volt írva a Végzet könyvében, hogy fiatalon kell itthagynia kedveseit. Quem dii amant, moritur iuvenis.

Az 1917. évi február 3-án hősi halált halt 18 éves korában *Küszler István* honvédhuszárezredbeli egyéves önkéntes szakaszvezető. Bajtársai a jakobényi katonai temetőben helyezték ideiglenes nyugalomra. Küszler Henrik és neje Brachfeld Irén szintén egyetlen fiúkat siratják az időnek előtte sírba szállott fiatal hős katonában. Még csak az elmult iskolai év végén tette le sikerrel az érettségi vizsgálatot és úgy mint osztálytársai, lobogó harci kedvvel indult neki a komoly és veszedelmes katonai pályának. Egy nagyon tehetséges és joggal magasztalt vitézségű ifjú vesztette el nagy reményekre jogosító, fiatal életét. Osztálytársai csodákat beszéltek igazi katonaerényeiről és rendíthetetlen bátorságáról, melyet szíve vérével pecsételt meg.

Nem kapván közvetlen értesítést a szülőktől, csak mint szavahihető hírt közöljük, hogy *Rácz Andor* 1914-ben érettségi vizsgálatot tett, igen komoly és derék növendékünk szintén elesett. Egy év óta tudjuk, de a mult évben még alig mertük megírni, hogy *Hegyessy Andor*, mint súlyosan sebesült nyom nélkül eltünt és másfél év óta is semmi hír nem érkezett felőle. Szorgalmas, buzgó és jellemes tagja volt annak az osztálynak, melyben Kálmán Pál és Kramer Miklós 1912-ben tanulmányaikat végezték.

Volt tanulóink, szeretett növendékeink a háborús élet minden helyzetében derekasan megállották helyüket, amiről számtalan kitüntetés tesz tanubizonyságot. Két év tanulságának hatása alatt bevárandónak tartjuk a békés korszak beköszöntését, melynek hajnalpirkadását e pillanatban (július 9-én) már feltünedezni láthatjuk. Akkor azután a maga teljességében talán meg lehet tudni minden kitüntetést és közölni lehet egy egész kis monografiát ily cím alatt: a tanárképzőintézeti gyakorlófőgimnázium a világháborúban. Őszinte meghatottsággal írom le egy lesujtott édes apa levelének szomorú hirét, mely szerint az 1914—15. iskolai évben az intézetnek egy szép reményű, derék fiatal ösztöndíjas tagja: *Freuszmuth Frigyes* is hősi halált halt. Az őszinte fájdalom mély részvétével kerestük fel a súlyos megpróbáltatás elé állított édesatyát, aki Pozsony városának egyik nagyérdemű pedagógusa.

P. J.

AZ INTÉZET JÓLTEVŐI.

1. Az iskolai év elején 1916 okt. 25-iki keltezéssel az Erdélyi Képviselők Segítő Bizottsága 300 koronát küldött esetleg támogatásra szoruló vagy arra méltó erdélyi menekült tanulók részére. A négy erdélyi tanuló közül kettő részesült a jóleső segítségben. Fogadja a tisztelt bizottság e helyen is a nemes, mert önként felajánlott, áldozatkész adakozásáért hálás köszönetünket.

2. Az iskolai év második havában 1916 november 21-én kelt és az intézet igazgatójához intézett levelében *dr. Marczali Henrik* egyetemi professzor, a gyakorló-főgimnáziumnak egykori kitünő tanára, bejelentette, hogy az 1917. évi szeptember 1-én hősi halált halt *Kramer Miklós* nevére 1500 koronás alapítványt tesz a *Schmidl* család több tagja. Az átadott hat darab hadikölcsönkötvény, összesen 1500 koronás névértékben, az intézet részére átvétetett. A Vallás- és Közoktatásügyi Miniszt. 43,815/VIII. számmal jelzett rendeletével jóváhagyott alapító-levelet főbb pontjaiban e helyen közöljük:

Kedves feledhetetlen öcsénk: *Szinóbányai Kramer Miklós*, aki 1916. évi szeptember hó 1-én az orosz harctéren hősi halált halt, a budapesti magyar királyi tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnáziumnak és különösen az 1904/5—1911/12. években osztályfőnöke és latintanára, Pruzsinszky János dr. személyes érdeklődésének és bölcs vezetésének köszönte kiképzését és azt a hazafias szellemet, mely őt hőssé avatta.

Emlékére egyezerötszáz korona (1500 K) névértékű hadikölcsön-kötvényből álló s a budapesti m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló főgimnáziumhoz kötött alapítványt teszünk azzal a rendeltetéssel, hogy ezen kötvények évi 90 kor. kamatját évenkint az iskolai év végén a föntnevezett tanintézetnek egy, szorgalmas, jóelőmenetelű és jóerkölcsű növendéke nyerje el, aki, ha megérdemli, a jutalmat több éven át is élvezhesse. Egyenlő érdem esetében hadiárvák részesüljenek elsőségben.

Az évenkint kiadandó, *Szinóbányai Kramer Miklós* jutalom adományozásának joga a tanári testület véleménye alapján mindenkor a gyakorló-főgimnázium igazgatóját illeti.

Budapest, 1916 december 6-án.

Dr. Dános Árpádné	*Oppenheim Henrikné*
Marczali Henrikné	*Schmidl László*
May Frigyesné	*Dr. Schmidl Miklós*

alapítványtevők.

Az egész intézet nevében mély tisztelettel kifejezem hálás köszönetünket azért a nagylelkű áldozatkészségért, melyet a súlyosan sujtott család ezúttal tanúsított. Igaz fájdalommal gondolok arra a derék jellemű és az iskolában ritkán tapasztalható, buzgó törekvéssel dolgozó volt növendékünkre, aki édesatyjának egyetlen fiúgyermeke volt és a legszebb reményekkel kecsegtetett mindnyájunkat. Egy kimondhatatlan nagy bánat és soha nem gyógyuló fájdalmas seb szerezte meg intézetünknek ezt a jótéteményt, melyhez mindvégig a legnemesebb érzelmi érték fog fűződni. Az elesett fiatal hősről külön is megemlékezünk.

3. Egy magát megnevezni nem kívánó, nagyszívű jótevője az intézetnek, 1917 április 3-án kelt és az intézet igazgatójához írt levélben 5000 koronás alapítványát jelentette be. «Elhatározásomat — úgymond — befolyásolta az a körülmény, hogy intézete iránt soha el nem múló hálát és köszönetet érzek». A névtelen adakozó az elmult évre nézve az alapítványnak megfelelő kamatok fejében 300 koronát küldött be, mely összeget, az alapítványtevő kijelentése szerint, a tanárképző-gyakorló-főgimnázium olyan növendéke élvezze, kit a tanári testület szorgalma és jó magaviselete alapján erre méltónak ítél, úgyhogy jutalmazva legyen az ernyedetlen szorgalom és példás magaviselet még akkor is, ha az illető tiszta jeles eredményt nem tudna felmutatni. A jutalmazott tanulónak szorgalma és jó magaviselete más, talán tehetségesebb tanulóknak, serkentésül és buzdításul szolgálhat.

Amidőn ezt a jelentékeny alapítványt az intézetre nézve a legmélyebb köszönettel tudomásul vesszük és elfogadjuk, tisztelettel jelentem, hogy az elmult évben *Burda István* III. oszt. növendék kapta meg a 300 koronás díjat.

4. A tanárképző-intézet mélyen tisztelt helyettes igazgatója: méltóságos *dr. Wittmann Ferenc* úr már a mult évben is felajánlotta az intézetnek az érettségi vizsgálati tiszteletdíjakból reá, mint elnökre eső, részleteket. Az elmult iskolai év végén őméltósága a következő levelet intézte hozzám, mint a tanárképző-intézet gyakorló-főgimnáziumának igazgatójához:

Nagyságos dr. Pruzsinszky János tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnáziumi igazgató urnak, Budapesten.

Szerencsém van Nagyságodnak egyszázötven koronát azzal a tisztelteljes kéréssel megküldeni, hogy ez összeget mint szerény alapítvány részletét átvenni méltóztassék.

A szerény alapítványt a jövőben gyarapítani szándékozom. Óhajtásom az volna, hogy kamatából a tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium oly növendéke kapjon jutalmat, aki a szaktanárok javaslata szerint a mennyiségtan, illetőleg a természettan iránt a

legintenzivebb érdeklődést és legjobb tanulási eredményt tanusította.

Azzal az ismételt kéréssel, hogy az említett összeget átvenni méltóztassék,

őszinte tiszteletem kifejezésével vagyok
nagyságos igazgató urnak

Budapesten, 1917. évi június hó 8. napján.

készséges szolgája
Dr. Wittmann Ferenc
műegyetemi nyilv. r. tanár,
tanárképző-int. igazgató-helyettes.

Őszinte, jóleső örömmel iktatjuk a gyakorló-főgimnázium alapítványai közé ezt a nobilis elhatározásból fakadt alapítványt, amelyből reményt és bizalmat merítünk arra nézve, hogy a tanárképző-intézet helyettes igazgatója, aki élénken érdeklődik intézetünk minden dolga-ügye iránt és akinek harminchárom év alatt úgyszólván minden egyes vizsgálatot tett középiskolai tanár átment a kezén, most is behatóan ismeri a gyakorló-főgimnázium nehéz munkáját és most is, méltányolva az intézet jelentős voltát a középiskolai tanárképzés terén, készséges jóindulattal és szíves hajlandósággal kíséri az egész tanári testület fáradságot nem ismerő és a nehéz időkben is lankadatlannak bizonyult munkásságát. Fogadja igaz, meleg köszönetünket e szép tetteért.

5. Az iskolai év befejezése után 1917. évi június 26-án kelt levél érkezett az intézet igazgatójához:

Mélyen Tisztelt Igazgató Úr!

Abból az alkalomból, hogy a vezetése alatt álló gimnáziumban, a most befejezett iskolaévben harmadik fiúnk is befejezte középiskolai tanulmányait, magam és feleségem nevében mélyen érzett hálámnak kívánok kifejezést adni Nagyságodnak és a nagyérdemű tanári karnak azért a gondos és szeretetteljes tanításért és nevelésért, melyben gyermekeink részesültek.

E hálánknak némi látható és maradandó emlékét is kívánván adni, tisztelettel bejelentjük, hogy a most aláírás alatt levő 6 %-os hatodik hadikölcsönből 1000 kor., azaz egyezer korona értékű kötvényt jegyeztünk és ezt kibocsátása után nyomban fogjuk Nagyságod rendelkezésére bocsátani oly célból, hogy az mint *az én és feleségem alapítványa* kezeltessék és annak kamatai évenként a gyakorló-főgimnázium tanári karának ítélete szerint, ezen gimnázium valamelyik növendékének kiadassanak.

Fogadja mélyen tisztelt Igazgató Úr kiváló tiszteletemnek és, ismételten is, el nem múló hálámnak őszinte kifejezését, mellyel maradok

készséges hive:
Dr. Rózsavölgyi Manó.

Amikor az intézet részére tett e nagyon szép és kedves alapítványért mélyen érzett, hálás köszönettel adózunk, az igazságnak tartozom annak a ténynek megállapításával, hogy a Rózsavölgyi testvérek jó nevelésre való, illedelmes viselkedésükkel, valamint buzgó tudományos érdeklődésükkel és évről-évre emelkedő haladásukkal mindig sok örömet szereztek az egész tanári testületnek. Bízunk bennök, hogy ők mindvégig meleg szószólói lesznek az életben is annak a nagy és jelentékeny intézménynek, melynek szerény neve : iskola.

A budapesti tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium stíljének megfelelő módon összefoglalást tartván ez örvendetes jelenségek és erkölcsi eredmények fölött, bátran megállapíthatom a való tényállást, mely szerint ez a négy alapítvány az elmult iskolai évben egymástól teljesen függetlenül, egymásról nem tudva, igazi spontán egyéni elhatározások alapján jött létre. Fogadják az intézet nemeslelkű jóltevői mindnyájunknak benső, nagy köszönetét. A nemes jótetemények önmagukban hordozzák jutalmukat. Facta loquuntur. És ahol tettek beszélnek, nincs szükség szavakra.

P. J.

ADATOK AZ INTÉZET TÖRTÉNETÉHEZ.

1. A trónváltozás. Amitől már évek óta kellett tartanunk, amire a folytonos izgalmakkal járó nagy háború kitörése óta különösen el kellett készülve lennünk, bekövetkezett 1916 nov. 21-én este kilenc órakor. Öreg királyunk, Őfelsége *Első Ferencz József* elköltözött az élők sorából. A halál megdöbbentő hírét már a reggel megjelenő hírlapok gyönyörű méltatások keretében közölték. S mikor a fiúk reggel nyolckor az iskolában összegyülekeztek, hogy napi teendőiket végezzék, az igazgató az első leckeóra folyamán a következő körözvényben tudatta az ifjúsággal országos gyászunkat :

Mélységes lelki megdöbbenéssel, igaz fájdalom gyászával értesítem az intézet növendékeit, hogy Őfelsége, 1867 óta koronás királyunk : *I. Ferencz József* este kilenc órakor, fenkölt életének 87. évében elhunyt. A rettenetes nagy és szinte végebeláthatatlan világháború folyamán kellett elhagynia a kettős monarchia trónusát, amikor még annyira szüksége lett volna az egész országnak tiszteletet gerjesztő, páratlanul nemes lényére és hatalmas fejedelmi akaratnyilvánítására. A mindenható Isten rendelése előtt néma alázattal leborulunk és megfogadjuk, hogy a népek atyja örökké élő példaképének lovagias erényeit mindvégig szemünk előtt tartjuk és szívünkbe zárjuk. Halhatatlan emlékezete legyen áldott!

A tanítás csak a temetés napján, nov. 30-án szünetelt. E napon méltóságos dr. Kováts Kálmán apátplébános úr nyomtatott meghívója folytán megjelentünk intézetünk főleg katholikus növendékeivel a lipótvárosi Szent István-bazilikában megtartott, felejthetetlenül szépen celebrált ünnepélyes requiemen s onnan visszatérve *iskolai gyászünnepélyt* tartottunk intézetünk tornatermében. Az ünnepélyen az igazgató a nagy temetések legnagyobbikának hatása alatt hosszabb beszédben megemlékezett Első Ferencz Józsefnek, ennek a világ történelmében is egészen rendkívüli helyet elfoglaló nagy embernek és nagy uralkodónak egész nemes lényéről és erényeiről. Kiindulva abból, hogy többizben volt szerencsés Őfelségét látni, főkép négy vonatkozásban nyújtott növendékeinknek Első Ferencz József nagy egyéniségéről közvetlen tapasztalaton nyugvó képet. Felejthetetlennek mondotta különösen azt a jelenetet, amikor a millennáris monstre-tornaünnepélyen tízezer magyar tanuló fölvonulása, rend- és szergyakorlatai harmadfél órán át szemmelláthatóan gyönyörködtették a látványossággal betelni alig tudó

királyt s az ünnepség végén a tízezrek ajkairól felhangzott himnusz után percekig tartó lelkes, szívből jövő éljenriadal szállt a királyi emelvény felé s Őfelsége mély megindultságában mozdulatlan némán állott helyén, miközben szeméből könnyek peregtek alá.

Az ünnepi beszéd után *dr. Császár Ernő* mély tanulmányon alapuló előadása következett Első Ferencz József szerepéről a kiegyezésben. Végül *Hajdu Péter* I. oszt. növendékünk szavalta el szépen, érzéssel «A fáradt király» című alkalmi költeményt.

Rex non moritur. Egy hónappal a kettős monarchia nagy halottjának temetése után megtörtént a budai Várban, a Mátyás-templomban *új ifjú királyunk* tüneményesen színes, fényes, ünnepélyes megkoronázása, amely aktusnak mély értelmét és nagy jelentőségét minden hű magyar átérezte. A koronázás napja, dec. 30-ika, a karácsonyi szünetbe esett. De amint Újév után újra összejöttünk, megünnepeltük iskolai örömünnep keretében a koronázást is. Ez alkalommal is az igazgató beszéde nyitotta meg az ünnepséget. Rámutatott főkép arra, hogy eddigelé éppen a tanulókkal, az iskolával, a nevelés ügyével szemben mutatott finom lélekre való gyöngédséget az új király. Trónralépte után sietett első nevelőjét kitüntetni, aki a magyar nyelvre tanította. Ismételten volt alkalmunk tapasztalni, mennyire szívén hordozza a legnagyobb szeretettel körülvett IV. Károly királyunk és felséges hitvestársa Zita királyné az iskola rendkívül fontos ügyét s az iskolák kebelébe befogadott gyermekifjak nevelését és tudományos kiképzését.

Az igazgató megnyitója után Ujházy László tanár úr tudományos historiai alapon álló értekezés keretében ismertette a koronázási hitlevél lényegét, történetét s a legújabbnak jelentős tartalmát. A trónváltozásról egyébként Értesítőnk élén különösen is megemlékeztünk.

A Rákóczi-úti Uránia-szinházban megtekintette intézetünk ifjúsága a koronázás egyes jeleneteit és tarka színpompáját feltüntető sikerült filmeket.

Megemlítjük ehelyen, hogy iskolánk egyik régi, hálás növendéke, Herzmann Jenő Tivadar úr a koronázás főjelenetét, a koronázási eskütételt ábrázoló két nagyobb fényképet küldött intézetünknek ajándékul. Fogadja figyelméért ismételten köszönetünket.

2. Tanügyi kormányzatunk. A hivatalos ellenőrzést intézetünkben mélt. *dr. Wittmann Ferenc* úr, a m. kir. tanárképzőintézet igazgatóhelyettese végezte. Gyakori látogatásaival, bölcs tanácsaival, nyájas érintkezésével mindnyájunkat a legnagyobb hálára kötelezett. Mindig őszinte örömmel üdvözöltük ő-méltóságát, valahányszor szerencsénk volt hozzá. Hálával tartozunk mélt. *dr. Petz Gedeon* tanárképzőintézeti igazgató úrnak is állandó nagybecsű érdeklődéseért, iskolánk érdekében mindenkor tanusított szíves tettrekészségeért, valamint azért is, hogy megtisztelte látogatásával szóbeli érettségi vizsgálatunk egy részét. Végül

mély tisztelettel és köszönettel emlékezünk meg a m. kir. tanárképző intézmények kurátorának, *br. Eötvös Loránd* Ő Nagyméltóságának kegyes jóakaratáról, melynélfogva mindenkor a legélénkebb figyelemmel volt intézetünk legfontosabb ügyei iránt.

A tanévzáró értekezletből mély tisztelettel és bensőséges jókívánatokkal üdvözölte testületünk a Budapest-székesfővárosi tankerület nagyérdemű királyi főigazgatóját, mélt. *ruttkai dr. Erődi-Harrach Béla* udvari tanácsos urat, félszázados jubileuma és legfelsőbb kitüntetése alkalmából. A testület nevében megkülönböztetett tisztelettel üdvözölte az igazgató mélt. *dr. Finánczy Ernő* urat is, a budapesti tudományegyetem pædagógiai tanszékének rendes tanárát, az Orsz. Közoktatási Tanács alelnökét, amikor Őfelsége kitünő szolgálatainak elismeréséül a Lipótrend lovagkeresztjével tüntette ki közoktatásügyünknek ez avatott, nagyműveltségű és sokoldalú tudós, oszlopos tagját, aki mint egyetemi tanár, továbbá mint a minisztériumnak éveken át volt egyik legkitünőbb tisztviselője és legutóbb mint az Országos Közoktatási Tanács ügyvivő alelnöke, az oktatás és nevelés ügyének minden részében és minden területén egyaránt kiválóan jártas vezéregyéniségünk.

3. A tanári testület személyi ügyei. *Dr. Waldapfel Jánost*, intézetünknek két évtizednél is hosszabb időn át volt nagyérdemű, buzgó tanárát, aki két éven át abban a kitüntetésben részesült, hogy szabadságoltatván egész erejét és nagy tudását a középiskolai reformmunkálatoknak szentelhette, ismét kitüntette a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium azzal, hogy az 1916. júl. 1-én kelt 77,629. IV. számú rendelettel beosztotta a m. kir. középiskolai tanárképzőintézet tanárai sorába és megbízta a középiskolai tantárgyak módszerének a budapesti tudományegyetem falai között való előadásával. Testületünk 1916 szept. 2-án megtartott tanévnyitó értekezletén foglalkozott e kitüntetéssel és jegyzőkönyvi kivonatban üdvözölte dr. Waldapfel Jánost. A tanévnyitó értekezlet ezen jegyzőkönyvének 3. pontja következőképen szólott: «Dr. Pruzsinszky János kir. igazgató, az értekezlet elnöke, bemutatja a nm. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr 1916. VII. 1-én 77,629. sz. a. kelt rendeletét, mely szerint dr. Waldapfel János, intézetünk rendes tanára, aki hogy egész erejét a nagyfontosságú középiskolai reformmunkálatoknak szentelhesse, legutóbb a Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter Úr sajátkezű rendelkezésével két éven át szabadságolva volt, az 1916—17. évre a tanárképzőintézet tanárai sorába osztatik be. Elnöklő igazgató örömének ad kifejezést a nm. Vallás- és Közoktatásügyi Miniszter úrnak ezen bölcs intézkedése fölött, mely egyrészt módot nyújt egy széleskörű képzettséggel bíró, tudós tanügyi férfiúnak arra, hogy egy neki megfelelő helyen jelentős működési tért nyerhessen, másrészt meg intézetünkkel is további kapcsolatban maradhasson, amennyiben,

mint az egyes középiskolai tantárgyak methodikájának és didaktikájának egyetemi előadója, intézetünk összes tanárjelöltjeit fogja ezentúl is oktatni. Ezt a magas megbízást ugyan egyelőre ideiglenesnek jelzi a rendelet, de dr. Waldapfel saját kijelentése szerint intézetünkbe eddigi minőségében többé vissza nem tér; és így elérkezett az ideje annak, hogy intézetünk és tanári testületünk őt ezen magas megbízás alkalmából necsak jókívánataival üdvözölje, hanem tőle búcsút is vegyen. Elnöklő igazgató megragadja az alkalmat, hogy dr. Waldapfel János tanár úrnak 20 évre, gyakorlótanári éveit hozzászámítva egy negyed évszázadra terjedő itteni működését és e működésével szerzett, elvitathatatlan nagy érdemeit néhány szóval méltassa. Dr. Waldapfel, miután 1888/9—1893/4. iskolai években, tehát hat éven át gyakorló-tanárjelöltje volt intézetünknek, (amely idő alatt dr. Wagner Alajos vezetése alatt mathematikát, majd Volf György oldalán német nyelvet és irodalmat tanított), 19 évvel ezelőtt, még intézetünk időrendben második igazgatója, Volf György idejében, (akiről 1914 máj. 16-án megható megemlékezést mondott), 1897-ben bizatott meg a betegsége miatt szabadságolt dr. Kármán Mór gyakorlóiskolai teendőinek ellátásával; azóta előbb három évig mint intézetünk helyettestanára, majd meg 1900 dec. 18. óta 16 éven át mint rendes tanár működött intézetünk kebelében, filozófiát és németet tanítva, a gyakorlótanárok pedagógiai képzésének kiegészítésére évenkint miniszteri megbízás alapján elméleti értekezleteket, theoretikumokat tartva s ott elvszerű megvilágításba állítva iskolánk belső életét, ismertetve a gyakorlóiskola szellemét, tárgyalva az iskolai élet mindennapi teendőit, az oktatás technikáját, a középiskolai methodika elveit, a középiskolai tantárgyak pedagógiai jelentőségét, bemutatva a magyarországi gimnáziumok történetét, interpretálva Herbart, Kant, Spencer műveit, nemes gondolatokban gazdag előadásokat tartva a Gyakorlófőgimnáziumi Egyesületben, a szülői értekezleteken, iskolai ünnepélyeken, próbatanítási konferenciákon, nagy és érdemes irodalmi működést fejtve ki tudományos szaklapok hasábjain, stb. s mindezen munkássága körében megszakítás nélkül, példátlan buzgósággal és tetterővel töltötte be hivatását. Távozásával egyik nagyon értékes tagját veszíti intézetünk, de veszteségünkkel szemben vígaszt nyújt nekünk az a tudat, hogy ezentúl még magasabb körben érvényesítheti nagy tudását, széleskörű alapos műveltségét. Benne testületünknek oly érdemes tagja válik meg intézetünktől, aki mindig e szívéhez nőtt iskola javát munkálta nagy energiája egész erejének latbavetésével, sőt egészségi állapota nem csekély megerőltetésével; olyan társunk válik meg körünktől, aki fáradhatatlanul, önzetlenül és minden egyéb szempontot feltétlenül alárendelve mindig csak jót akart, mindig csak a legjobbat óhajtotta. Elnöklő igazgató indítványozza, hogy dr. Waldapfel János ezen róla szóló megemlékezésünkről

jegyzőkönyvi kivonat alakjában értesíttessék. Ehhez az indítványhoz az értekezlet élénk helyesléssel egyhangúlag hozzájárult. A legmelegebb jókívánataink kisérik dr. Waldapfel János kartársunkat jól megérdemelt kitüntetései közepette folyton emelkedő pályáján.

Őszinte melegséggel köszöntötte az igazgató az 1917 jan. 25-én tartott értekezleten a testület nevében *dr. Császár Elemér* tanártársunkat, a kiváló esztétikust és irodalomtörténetírót, abból az alkalomból, hogy Őfelsége a király címzetes nyilvános rendkívüli tudományegyetemi tanárrá nevezte ki a bölcsészeti kar fölterjesztése alapján.

Dr. Czebe Gyula, intézetünk legfiatalabb tanára, a tudományegyetemen magántanári próbaelőadását tartotta meg f. é. május havában.

Hadbavonult tanártársainkat még mindig távoltartja elhagyott munkakörüktől a háború. S minthogy szaktárgyaikat, a természetrajzot, mathematikát, görögpótlórajzot szakszerűen nem tudják testületünk itthonlevő tagjai ellátni, a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium az 1916/17. isk. évre a 125,776—1916. (szept. 30.) számú rendelettel *Geduly Olivér* tisztviselőtelepi áll. főgimn.óraadó tanárnak heti 10 természetrajz órára, a 123,839-1916. (szept. 26.) számú rendelettel *Rónay Kázmér* VII. ker. Barcsay-utcai állami főgimnáziumi helyettes-tanárnak heti 10 görögpótlórajz- és rajzolómértan órára, a 134,111-1916. számú rendelettel *dr. Egerváry Jenőnek*, az egyetemi földrengési obszervatórium adjunktusának heti 10 mathematikai órára adott óraadói megbízást. A 114,716-1916. (szept. 4.) számú rendelet pedig *Müller László* VII. ker. Barcsay-u. áll. főgimn. rendes tanár urat ottani óraszámának megfelelő apasztásával heti hét mathematika-óra ellátására alkalmazta intézetünknél. Müller László ugyanakkor a VII. fizetési osztályba is előlépett. 1917 ápr. 16-án dr. Egerváry Jenő is bevonulván, a némileg redukált órákat az év végéig Szijártó Miklós és Juvancz Iréneusz kartársaink látták el.

A tornatanítás, amelynek rendes szaktanára szintén hadiszolgálatot teljesít, az 1916—17. isk. évben mind a nyolc osztályunkban (igen rövid ideig tartó fönnakadással) rendesen folyhatott, mert a Vallás- és Közoktatásügyi m. kir. Minisztérium 123,837-1916. (okt. 9.) számú rendelete alapján a VII. és VIII. osztályban ápr. 16-ig *Juvancz Iréneusz* kartársunk, aki a mult nyáron a testnevelési kurzuson a szükséges képesítést megszerezte, az I—IV. osztályban pedig ugyanezen rendelet alapján eleinte *Greissing Henrik*, menekült brassói szászgimnáziumi tornatanár, majd ennek visszautazása után a 161,449-1916. (nov. 1.) számú rendelet folytán (ápr. 16-tól a VII. és VIII. osztályban is) *Pischinger Nándor* székesfővárosi tanító úr látta el igen jeles módon.

A tábori lelkészi teendőkkel megbízott *dr. Kandel Sámuel*

izr. hitoktató úr helyett az idén *Reschofski Artur* rabbijelölt úr tanította az I., III., V., VII. osztályban az izr. hittant a Pesti Izr. Hitközség 1916 okt. 11-én kelt intézkedése folytán.

Igaz örömünkre szolgál, hogy *dr. Lobmayer Géza*, iskolaorvosunk és egészségtan-tanárunk, aki a háború kezdete óta teljesített nagyon buzgó és fáradhatatlan orvosi működéseért több ízben jelentékeny katonai kitüntetésekben részesült és aki a mult nyáron mint a magyar vöröskeresztes misszió tagja Konstantinápolyba jutván, ott súlyos tifuszt állott ki s emiatt itteni állásáról akkor le is mondott, — újra itt van körünkben és újra folytathatja az iskola szempontjából oly rendkívül fontos itteni hivatását. Nagy köszönettel emlékezünk meg helyettesítőjének *dr. Pekár Mihály* orvosegyetemi magántanár úrnak működéséről, aki az év első felében a már mult évben tapasztalt sikerrel tanította az egészségtanra VIII. osztályos növendékeinket.

Az iskolai év folyamán őszinte fájdalmunkra meghalt váratlanul *dr. Szabó Viktor* székesfővárosi községi (Horánszky-utcai) főreáliskolai rendes tanár, aki intézetünkben az 1910—11. tanév II. felétől az 1913. év végéig szépírást tanított s akit nálunk mindenki tisztelt és szeretett.

Lehetetlen itt meg nem emlékeznem az intézet egy hűséges szolgájának haláláról. Az országban jelenleg működő tanárok jórésze emlékezhetik intézetünk pontos és lelkiismeretes kapusára, *Bauer Gyulára*, akit évekig tartó, gyógyíthatatlan betegsége sok szenvedés után most a tanév őszi időszakában a sírba vitt. Megbízható és mindenre kiterjedő gondosságával maradandó emléket állított magának intézetünkben. Ötvennégy éves korában, 1916 nov. 29-én d. u. ½3 órakor szenvedett ki br. Korányi Sándor egyetemi tanár úr klinikáján. Fogadja a nagyhírű, nemeslelkű professzor úr e helyt is intézetünk hálás köszönetét azért a kegyes engedelemért, hogy jó öreg szolgánk fájdalmas szenvedéseire némi enyhületet nyerhetett a kiváló kórházban.

4. A tanárjelöltek gyakorlati képzése. A három év óta tartó háború évről-évre nyomasztóbb hatását abban is érezteti, hogy ösztöndíjas rendes tanárjelöltjeink száma megfogyott. Az idén az év végén már csak négy hely volt betöltve az intézetünk részére rendszeresített 15 ösztöndíjas hely közül. Ami a folyó tanévi jelöltek gyakorlati képzését illeti, kötelesek voltak úgy a rendes ösztöndíjas tagok, mint a rendkívüliek is, az igazgató ellenőrzése mellett naponkint 2—3 órát hospitálni, eleinte minden osztályban és minden tárgyban, később főkép szaktárgyuk óráin, végül egy-egy szaktanárhoz beosztva rövidebb-hosszabb időn át önállóan is tanítottak. A Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium fentebb említett 77,629-1916. sz. rendelete folytán abban a szerencsés helyzetben volt az intézet, hogy a régebbi években itt iskolánk keretén belül folyt ú. n. theoreticumokat most kész örömest át-

háríthatta a tudományegyetem keretében didaktikát és methodikát előadó dr. Waldapfel János tanár úrnak ebben kiválóan jártas és gyakorlott kezére ; s a jelöltek éltek is az alkalommal, buzgón és eredményesen. Az év végén a jóleső hála közvetlen nyilvánításával tettek a körünkben időzött jelöltek élőszóval bizonyságot arról, hogy pályájuk küszöbén mily jótékony hatással volt tanári egyéniségük fejlődésére mindaz, amit itt láthattak, hallhattak és gyakorolhattak. Az intézet igazgatója mindvégig egyik főkötelességének ismerte, hogy e pályájuk küszöbén álló, fiatal tanárjelölteket útbaigazítsa, figyelmüket különösen a pedagógus-élethivatás nehézségeire hívja föl s az iskola ügyének apró és nagy kérdései iránt bennük igazi mély érdeklődést keltsen. Iparkodott odahatni, hogy megkülönböztetett nehézségekkel járó kötelességeiknek odaadó szeretettel és lelkes ügybuzgósággal igyekezzenek megfelelni s majdan arra törekedjenek, hogy itt gyűjtött tapasztalataik alapján az intézet munkáját irányító elvek közül minél többet és minél teljesebb sikerrel valósítsanak meg jövendő pályájukon.

5. A tanulmányok s a nevelés menete a harmadik háborús iskolai évben. A román betörés izgalmainak és iszonyatainak hatása alatt állott az egész ország, amikor meg kellett volna nyílniok az iskolák kapuinak. A legelső rendelet, amelyet kaptunk, a szept. 18-án kelt 116,663—1916. számu miniszteri intézkedés volt, hogy az Erdélyből menekült tanulókat a rendes létszámon felül föltétlenül vegye föl minden intézet, a vagyontalanokat díjmentesen. A mi iskolánk akkorára már keblére ölelt volt meleg szeretettel négy kedves ifjút, akiket erdélyi otthonukból ideűzött a kegyetlen sors. Ketten közülök brassói diákok voltak, egyik a brassói róm. kath., a másik a brassói szász evang. gimnázium tanulója, (névszerint: Schroller Hermann, aki husvét előtt eltávozott,) a harmadik a szászrégeni szász evang. gimnáziumnak, a negyedik a kolozsvári róm. kath. főgimnáziumnak növendéke.

A hosszúra nyúlt nagy háború állott tovább is, mindvégig 1916—17. iskolai évünk hátterében. Megrövidült ez a tanév is, *immár a harmadik*, amely később indult meg és korábban ért véget. A 11,545—1916. eln. számu VKM. rendelet okt. 1-re halasztotta el a tanév megnyítását ; a 8689—1917. V. sz. rendelkezés kötelességünkké tette, hogy a VII. és VIII. osztályban a tananyag lényeges részeit február végéig elvégezzük ; a 44,462—1917. sz. intézkedés pedig az I—VII. osztály iskolai munkájának befejező napjául (oly intézetekben, ahol nagyobb rendkívüli pauzák nem szakították meg a munka folytonosságát) május 26-át tűzte ki. (A VIII. osztályosokról külön fejezetben, az Érettségi Vizsgálat rovatában szólunk.). Az idei tél tartós hidege által előidézett rettenetes hatású szénínség miatt kényszerű szünet állt be munkánkban február 13-tól 24-ig. Nemkülönben zavarólag hatottak a feltünőbb számmal előfordult megbetegedések is, amelyek több

tanulónkat hosszabb ideig távol tartották az iskolától. Minden kínálkozó alkalmat megragadtunk a lefolyt tanévben is, hogy a nagy világháború tanulságait, a tananyaggal való kapcsolatát kellőképen kiemeljük és hasznosítsuk. A Pedagógiai Társaság Vezérfonala alapján tartandó rendszeres előadásokat azonban a jövő iskolai évre kellett halasztanunk. A háborúval áll kapcsolatban idei programmértekezésünk is, amely Szijártó Miklós kartársunk szakavatott tollából eredt.

A szülők, még a hadbavonult családapák is, nagy érdeklődést tanusítottak intézetünk munkája és növendékeink haladása iránt. Kitünt ez főképen az első félév végén tartott összefoglalások alkalmával, amikor tantermeink alig bírták befogadni a megjelent nagyszámu vendégeket.

Tanulóink vallás-erkölcsi nevelésére mindenkor nagy gondja volt iskolánknak ; kétszeresen szükséges ez most, amidőn megnehezült az idők viharos járása felettünk. Istennel kezdtük és Istennel végeztük : templomba gyültünk az iskolai év megnyitásakor és bezártakor. Intézetünk nagyérdemű hitoktatójának, Demény Dezső pápai kamarás úrnak, buzgó gondossága ébrentartotta és mélyítette a kath. egyház hiveinek vallásosságát ebben az évben is. Vasárnaponkint áhitatos istentiszteletre jártak katholikus tanulóink s résztvettek a szent gyónásban és szent áldozásban is. Az egyes felekezetekhez tartozó növendékek szintén vallás-erkölcsi bázison nevelődtek és fejlődtek, felekezeteik ünnepein és istentiszteletein teljesítették vallásos kötelességeiket. Szembeötlő nehézségek itt nem voltak. Azokat a nem egyszer tapasztalt kedvezőtlen hatásokat, amelyeket főleg a nagyobb növendékekre az utóbbi nehéz idők gyakorolnak, lassankint mégis ellensúlyozta az igazgató és a tanári testület a tanulók állandó és következetesen szigorú, gondos szemmeltartásával. E törekvésünk kedvező sikeréről az tett legjobban tanubizonyságot, hogy VIII-ik osztályunk, amely régebben nem egyszer panaszra adott okot, az utolsó év folyamán nagyon komoly irányba terelődött s az évvégi érettségi vizsgálaton már igen megnyerő képet nyújtott.

A trónváltozással kapcsolatos, fentebb említett gyász- és örömünnepünkön kívül még háromszor ünnepeltünk : márc. 2-án (nagy költőnk születése napján) és március 4-én (vasárnap) ünnepeltük Arany Jánost (lásd erről külön a 26.—29. oldalt); azonkívül megtartottuk március 15-ét is a következő műsor szerint :

1. Himnusz. Énekli az ifjúsági énekkar.
2. Szilasi Imre : Ábrányi Emil Márciusi dalaiból a 4. számú.
3. Juhász Andor : Ünnepi beszéd.
4. Marinovich Marcell : Petőfi : Nemzedi dal.
5. Rózsavölgyi László : Czuczor : Riadó.
6. Szózat : Énekli az ifjúsági énekkar.

Arany János születésének századik évfordulóját azzal is megünnepeltük, hogy szétosztottuk növendékeink közt a Kisfaludy-Társaság szép ajándékát: *Dr. Négyesy László* «Arany» című tartalmas és gyönyörűen kiállított értekezését, amelyből a Kisfaludy-Társaság hazafias áldozatkészsége 25 példányt bocsátott intézetünknek rendelkezésére. Hazafias tisztelettel tolmácsoljuk e helyen is köszönetünket. Intézetünk emlékadományaképen összes növendékeink az Értesítővel együtt külön füzetben megkapják *Dr. Császár Elemér* «Arany János» tanulmányát.

Sírtunk a sírókkal és örvendeztünk az örvendezőkkel. A legőszintébb megilletődéssel és fájdalommal küldtük a Ferenc József-nevelőintézetnek részvétünket a herceghalmi nagy vasúti szerencsétlenség alkalmából. Viszont nagy örömmel sietett az igazgató hivatalos üdvözlőirattal fölkeresni a koronázás alkalmával felavatott aranysarkantyús vitézek közül *Wekerle Géza* és *Badics István* urakat, akik 1912 júniusában tettek nálunk érettségit, mely évfolyamra egész erejével zúdult reá a világháború fergetege. Az üdvözlést mindketten személyes látogatással köszönték meg. Kitüntetett növendékeink közül kiemeljük e helyt Jármai Zsigmondot, aki a német vaskeresztet kapta meg. Örömmel értesültünk arról is, hogy intézetünk egykori jelöltje, a románajkú, de magyar érzésü *Dr. German Zakariás*, lőcsei kir. kath. főgimnáziumi tanár, a 64. cs. és kir. gyalogezred főhadnagya négy nagyobb katonai kitüntetést kapott, ú. m. a bronz katonai érdemérmet, az ezüst signum laudist, a német II. osztályu vaskeresztet és a III. osztályu katonai érdemkeresztet a hadiékítménnyel. *Dr. Balázs Istvánt*, intézetünk hadbavonult természetrajztanárát dicsérő elismeréssel és díszoklevéllel tüntette ki a budapesti cs. és kir. katonai állomásparancsnokság azon kitünő szolgálataiért, melyeket a háború egész folyamán itt a fővárosban, mint a budapesti hidfőparancsnokság 1. sz. Armierungsfuhrenparkjának parancsnoka teljesített (Res. N. 356. B. K.; 1916. dec. 1.).

Növendékeink hazafias áldozatkészségét, amely a tavaly is kiválóan szép eredményt mutatott fel, meleghangú hivatalos átiratban megköszönte az Országos Hadsegélyző Bizottság, a Magyar Szent Korona Országainak Vöröskereszt Egylete és A Háborúban Feldúlt Tűzhelyeket Újrafelépítő Országos Bizottság. Ez a nemes áldozatkészség az idén is ismételten megnyilatkozott ifjúságunk lelkes, készséges adakozásainak minden dicséretre és elismerésre méltó szép eredményében. A VII. osztályosok teljesen spontán módon 78 K-t gyűjtöttek az erdélyi menekültek támogatására a legnagyobb szükség első napjaiban. Adományukat Az Est című napilapunk nyugtázta és megköszönte október 2-án. A Vallás- és Közokt. Minisztériumtól elrendelt két gyüjtés közül az egyik a Hadisírokat Gondozó Alap javára 600 K-ra kikerekített összeget, a másik (Őfelsége 1917 augusztus 17-iki születésnapjára)

a frontokon álló katonaságnak küldendő szeretetadomány céljára 309 K-t eredményezett. 1038 K 09 fillért gyüjtöttek tanulóink a Budapesti Önkéntes Mentőegyesület számára. És ami a legörvendetesebb, szíves készséggel, igazi háborús lelkesedéssel folytatták a gyüjtést az I—VII. osztály tanulói és pedig a két alsó osztályban az osztályfőnökök, a III-ban *Siklóssy István*, a IV-ben *Elek Szilárd* és *Szücs Miklós*, az V-ben *Siklóssy József*, a VI-ban *Mészáros Károly* és a VII-ben *Schay Géza* vezetésével, a «*Rokkant Katonák Filléralapja*» javára. Fiaink átérezték azt a mélységes hálát, amellyel éltünk fogytáig tartozunk a nagy háború honvédő vitézeinek, akik értünk küzdöttek és testi épségüket hozták áldozatul a haza szent ügyének. Megelégedéssel látjuk, hogy a nagy tartozás tudatát az iskolának sikerül belevésnie összes növendékeink fogékony szívébe, s erős a hitünk, hogy az igazgató intencióinak megfelelő módon élethossziglan fogják magukat mindnyájan leköteleze tteknek érezni megrokkant polgártársainkkal szemben és egykoron majd az iskolából kilépve, sem szűnnek meg állandó tanuságot tenni ily irányú adakozó készségükről. A lefolyt 1916—17. iskolai évben az I—VII. osztály héthavi gyüjtése összesen 1494 kor. 52 fillért tett ki, amely összeg *Az Est* című napilap kiadóhivatalának beküldetett s e lap hasábjain hét kimutatásban nyugtáztatott.

Dr. VÉRTESY DEZSŐ

Közvetlenül e sorok lezárása és kinyomatása előtt érkezett hozzánk egy táviratban közölt megrendítő gyászhir, hogy intézetünk kitünően képzett, nagytehetségű és költőlelkű, buzgó fiatal tanára: *dr. Vértesy Dezső* váratlanul elhúnyt. Nagy veszteség érte a magyar iskolát és az irodalmat is. Többrendbeli műfordításaival (Anthologia az újkori görög nép költészetéből, száz görög dal), továbbá sok tudományos cikkével megörökítette nevét. Legutóbb Theokritos idilljeinek költői műfordításával foglalkozott. Számos irodalmi terve szállott vele sirba. Gyászlobogó leng épületünkön és az intézet tanári testülete és növendékei koszorújukba fűzik mindnyájunk tiszteletét és szeretetét.

ÉRTESÍTÉS AZ 1917—1918. ISKOLAI ÉVRE.

Az **iskolai beiratásokat** 1917. szeptember elsején folytatjuk, de kizárólag az intézetnek eddigi növendékei számára.

Az V. osztályba lépő növendékek írásbeli nyilatkozatot mutatnak be, melyben atyjuk vagy helyettese kijelenti, hogy **görög nyelvet** tanulnak-e vagy a **görög nyelvet helyettesítő tantárgyakat.**

A Gyakorló-főgimnázium növendékei 10 korona **fölvételi díjon** kívül ifjúsági könyvtárra, évvégi Értesítőre, kirándulásokra stb. 10 K-t, összesen 20 K-t fizetnek. **A rendkívüli tárgyakra nézve külön intézkedés történik a tanév folyamán.**

A rendes tandíj egész évre 100 korona, melyből az első félévi részlet legkésőbb december 1-ig, a második félévi legkésőbb **május** 1-ig fizetendő, még pedig a posta-takarékpénztárba olyan befizetési (csekk) lapokkal, melyeket a tanulók *dr. Császár Ernő* tandíjkezelő tanár úrtól kapnak.

Az **új iskolai év ünnepélyes megnyitását,** melyen kizárólag csak a tanári testület és az ifjúság vesz részt, intézetünk tornacsarnokában **1917. szeptember 5-én** reggel nyolc órakor tartjuk meg.

Másnap reggel nyolc órakor minden tanuló magával hozza fölvételi lapját és a megelőző évi bizonyítványát.

Ha bármi oknál fogva a személyes megjelenés lehetetlen volna, a mulasztást, ha csak lehet, előzetesen, de mindenesetre meg kell okolni, mert három napon túl az illető hiányzó és nem jelentkező növendék helyét más tanulóval töltjük be.

Az intézet igazgatója e helyen is megragadja az alkalmat arra, hogy az igen tisztelt szülőket komolyan figyelmeztesse és kérje, hogy a családjukban föllépő mindenféle betegséget az igazgatónál azonnal bejelentsenek. Ragályos betegségekben szenvedő családtagoknak orvosi bejelentése is szigorúan kötelező lévén, a jövő évben remélni akarnám, hogy ragályos betegségek nem fognak intézetünkben lábra kapni és terjedni.

Budapest, 1917. június havában.

Az intézet igazgatója.

TARTALOM.

Lap

I.

† Első Ferencz József. Írta *Cz. Gy.* ... 3
IV. Károly. Írta *Cz. Gy.* ... 7

II.

Hangmérés a háborúban. Írta *Szijártó Miklós* ... 9

III.

Arany János-ünnepünk. *P. J.* ... 26
† Ponori Thewrewk Emil. *P. J.* ... 30

IV.

Tanári személyzet és annak működési köre ... 31
Az intézet tanárjelöltjei ... 35
Rendkívüli tárgyak és iskolai gyakorlatok ... 36
A tanulók névsora ... 42
Az ifjúsági körök működése ... 50
Statisztikai kimutatások ... 51
Érettségi vizsgálat a háború harmadik évében ... 57
Ösztöndíjas és jutalmazott tanulók ... 59
Elesett hőseink. *P. J.* ... 61
Az intézet jóltevői. *P. J.* ... 64
Adatok az intézet 1916—1917. évi történetéhez. *D. B.* ... 68
Értesítés az 1917—1918. iskolai évre ... 78

2002

FRANKLN-TÁRSULAT NYOMDÁJA.

Kiadja a m. kir. tanárképző-intézeti gyakorló-főgimnázium.